ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1993 Թ. ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ | ՀՈՒԼԻՍ, 1994 Թ., ԹԻՎ 18 (82) | ԳԻՆԸ՝ 5 ԴՐԱՄ

ՄԵՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ավելի ակտիվ, ավելի գործնական մասնակցություն՝ հանրապետության սոցիալ-տնտեսական, մշակութային, գիտական, արտադրական գործունեության զարգացմանը, առավել գործարարություն ու մտահոգություն շրջապատի անցուդարձի նկատմամբ: Կարելի է այսպես բնութագրել ՀՀ ԳԱԱ նախագահության վերջին նիստը, որը վարում էր ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ Ֆ. Տ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ: Այդ օրը նախագահությունը քննարկեց՝

ՀՀ ԳԱԱ բաժանմունքի պրոբլեմային գիտական խորհրդի կանոնակարգի հաստատման հարցը, որի մասին զեկուցեց ՀՀ ԳԱԱ փոխպրեզիդենտ, հումանիտար գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար Գ. Ա. ԲՐՈՒՏՅԱՆԸ:

Հայաստանի անտառային տնտեսության 1992—94 թթ. հասցրած վնասների վերականգնման մասին զեկուցեց Բուսաբանության ինստիտուտի պատվավոր տնօրեն, ակադեմիկոս Վ. ՂԱԶԱՐՅԱՆԸ:

ՀՀ ԳԱԱ համակարգի տընտեսական կազմակերպությունների 1993 թ. ֆինանսական գործունեության արդյունքների մասին և ՀՀ ԳԱԱ կոնստրուկտորական կազմակերպությունների 1991—93 թթ. ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքների մասին հարցերը, որոնց մասին զեկուցեց ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտի ընդհանուր հարցերով տեղակալ Լ. Ա. ԲԱՐՍԵՂՅԱՆԸ:

Ինչպես և սպասվում էր, զեկուցումների շուրջը ծավալվեց խիստ գործնական և անկաշկանդ մտքերի փոխանակություն: Եվ դա հասկանալի էր, քանի որ բոլոր հարցերը շոշափում էին ոչ միայն ակադեմիայի համակարգի առանձին խնդիրներ, այլև անդրադառնում էին հանրապետության կյանքին վերաբերող տարբեր հարցերի:

Համաձայն առաջարկվող նախագծի

ՀՀ ԳԱԱ պրոբլեմային գիտական խորհուրդները ստեղծվում են ՀՀ ԳԱԱ բաժանմունքների կառուցվածքում:

ՀՀ ԳԱԱ բաժանմունքի պրոբլեմային գիտական խորհուրդը (այսուհետև՝ Խորհուրդ), որը միավորում է մեկ կամ մի քանի մասնագիտությունների գծով գիտնականներին, իրականացնում է բաժանմունքի գիտական խնդիրները, մասնավորապես, կոորդինացնում է գիտության կոնկրետ պրոբլեմների գծով հիմնարար հետազոտությունները, քննարկում հանրապետության համար կարևոր նշանակություն ունեցող հիմնարար և կիրառական հիմնահարցերը, բաժանմունքի քննարկմանը ներկայացնում եզրակացություններ և առաջարկություններ, լուծում այլ գիտական, մեթոդական և կազմակերպական հարցեր:

Խորհրդի կազմը, որը բաժանմունքի ներկայացմամբ հաստատում է ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը, ընդգրկում է տվյալ բնագավառի ՀՀ ԳԱԱ անդամներին, ակադեմիական և ոչ ակադեմիական գիտահետազոտական ինստիտուտների, բուհերի այն աշխատակիցներին, որոնք այդ ասպարեզում հանդիսանում են ճանաչված գիտնականներ:

Խորհրդի կազմը հաստատվում է 5 տարով և, որպես կանոն, չպետք է գերազանցի 21 գիտնականից:

Խորհուրդն ունի նախագահ և տեղակալ (տեղակալներ), որոնց բաժանմունքի ներկայացմամբ հաստատում է ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը:

Խորհուրդը

— կազմում է հեռանկարային պլաններ և պատրաստում առաջարկություններ հանրապետությունում տվյալ բնագավառի հիմնական ուղղությունների վերաբերյալ,

— ամփոփում է տվյալ բնագավառում ձեռք բերված հիմնական արդյունքներն ու նվաճումները, անհրաժեշտության դեպքում երաշխավորում է հրատարակության տվյալ բնագավառի վերաբերյալ խոշոր մենագրական և այլ աշխատություններ, նպաստում ՀՀ ԳԱԱ համապատասխան պարբերականների գործունեությանը և միջազգային ճանաչմանը,

— կատարում է համադրական վերլուծություններ և մշակում կանխատեսումներ Հայաստանում տվյալ գիտական ուղղության առկա վիճակի և զարգացման հեռանկարների վերաբերյալ:

— մասնակցում է ՀՀ ԳԱԱ ներքին և արտաքին փորձագիտական գործառույթների կազմակերպմանն ու իրականացմանը:

Նախագիծը որոշվեց լրացնել, ապա քննարկել բաժանմունքներում և վերջնական տեսքի բերել:

Հանրապետությունում ըստեղծված էներգետիկ ճգնաժամի հետևանքով 1992—94 թթ. ընթացքում Հայաստանի խիստ սահմանափակ անտառներին հասցված է զգալի վնաս: Չհիմնավորված և անօրինական անտառահատումների հետևանքով անտառային զանգվածներում խախտվել են անտառաճեցման նորմալ պայմանները և նրա հսկայական մասը կորցրել է իր ինքնավերականգնման հատկությունները: Հետագա տարիներին նման մասշտաբային հատումները ծանր ազդեցություն կթողնեն հանրապետության կլիմայի, ջրային ռեժիմի, հողերի էռոզիայի և այլ բացասական գործոնների վրա, անհնարին դարձնելով հասցըված վնասի հետագա վերականգնումը: Այժմ անտառահատումների խիստ սահմանափակումը, ինչպես և հատատեղերի վերականգնումը դարձել է պետական կարևորագույն միջոցառում: Այդ նըպատակի իրականացման համար ԳԱԱ նախագահությունը որոշեց

Հանձնարարել ԳԱԱ բուսաբանության ինստիտուտի անտառագիտության բաժնին Հայանտառ արտադրական միավորման անտառափորձակայանի հետ համատեղ 1994—1995 թթ. ընթացքում մարշրուտային հետազոտությունների եղանակով ուսումնասիրել հանրապետության անտառներում համատարած հատված անտառատարածքների վիճակը և ճշտել նրանց վերականգնման ռացիոնալ եղանակները:

Խնդրել հանրապետության կառավարությանը

— վերանայել հանրապետության անտառային տարածքների վիճակը և դրա հետագա բարելավման միջոցառումների իրականացման նպատակով ստեղծված կառավարական հանձնաժողովը համալրել համապատասխան անտառագետ մասնագետներով:

Հայանտառ արտադրական միավորումը հանրապետությունում փայտանյութի պահանջը մեղմացնելու նպատակով պետք է 1995 թ. պլանավորի արագաճ ծառատեսակներով տնկարաններ, արդյունաբերական տնկարկներ, այդ նպատակի համար օգտագործելով գյուղատնտեսության համար ոչ պիտանի ոռոգվող հողատարածքներ:

Դիմել հանրապետության իրավապահ մարմիններին՝ վերանայելու անօրինական ծառահատումների համար սահմանված տուգանքի չափը, այն համապատասխանեցնելով հատված ծառի վերականգնման ծախսերին:

ՀՀ ԳԱԱ համակարգի տընտեսական կազմակերպությունների 1993 թ. ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքների ամփոփումը ցույց է տալիս, որ տնտեսական կազմակերպությունների գերակշռող մասը ամբողջությամբ չեն օգտագործել իրենց արտադրական կարողությունները, իսկ մի մասն էլ ընդհանրապես դադարել է գործելուց:

Հանրապետությունում տիրող վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի, ինչպես նաև շրջափակումների և ապրանքանյութական արժեքների գների թռիչքային բարձրացումների հետևանքով ՀՀ ԳԱԱ համակարգում գործող տնտեսական կազմակերպությունները գտնըվում են ֆինանսական ծանր դրության մեջ:

Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտի Երևանի և Կապանի փորձնական գործարանները 1993 թ. չեն գործել և մինչև օրս, չընայած ՀՀԳԱԱ նախագահության համապատասխան ստորաբաժանումներին ուղված բանավոր և գրավոր բազմաթիվ հիշեցումներին, չեն կատարել հիմնական միջոցների վերագնահատում և 1993 թ. ընթացքում հաշվապահական և ֆինանսական ոչ մի հաշվետվություն չեն ներկայացրել:

ՀՀԳԱԱ բալանսային հանձնաժողովի որոշմամբ երկու գործարանների 1993 թ. ֆինանսատնտեսական գործունեությունը գնահատվել է անբավարար:

Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտի փորձնական գործարանը հիմնականում արտադրում է նատրիում, մետասիլիկատ, որը օգտագործվում է տեքստիլ արդյունաբերության մեջ:

Ծանր ֆինանսական վիճակից ելնելով, ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից հանրապետության վարկային էմիսիայի միջոցներից գործարանին տրամադրվել է 11000,0 հ. ռ. վարկ՝ արտադրությունը վերսկսելու նպատակով հումք և նյութեր ձեռք բերելու համար: Վարկը ժամանակին մարվել է:

Աշտարակի տպարանը 1993 թվականին հրատարակել է 11 անուն գիրք, 3 պարբերական հանդես: Լույս է տեսել Հ. Թումանյանի լիակատար ժողովածուի 1-ին հատորը, որի պատվերը տրվել էր դեռևս 1986 թվականին: Ապրանքային արտադրանքի իրացումից հասույթ է ստացվել 4804,0 հ. ռ., որի դիմաց փաստացի ինքնարժեքը կազմել է 4258,0 հ. ռ.:

(Շարունակությունը՝ 3-րդ էջում)

Անհավանական է, բայց բացատրելի

Մեր կյանքը լի է անցուդարձերով, իրադարձություններով, անակնկալներով: Դրանցից յուրաքանչյուրին մենք տալիս ենք բացատրություն, վերլուծում ենք, գտնում կատարվածի, եղելության մեջ ինչ-որ օրինաչափություն, անհրաժեշտություն: Բայց կյանքում լինում են նաև երևույթներ, երբ մենք կարողանում ենք նկատել որոշ օրինաչափություն, կատարվածի կրկնության հաջորդականություն, երբեմն նույնիսկ սպասում ենք, որ շուտով այդ երևույթը նորից կրկնվելու է, բայց չունենք դրանց բացատրությունը: Երբեմն էլ մեր անտարբերության պատճառով շատ կարևոր, գիտության ու մարդու ընդհանրապես հետաքրքրող երևույթների կողքով ենք անցնում, համարում այն պատահականություն, խաբկանք:

Այսօր հրապարակելով «Զգուշացեք ստորգետնյա ճառագայթներից» թղթակցությունը, խմբագրությունը մտադիր է շարունակել զրույցը: «Անհավանական է, բայց բացատրելի» բաժինը դարձնել թերթի մշտական բաժին: Այն կդառնա հետաքրքիր, եթե դուք թղթակցեք մեզ և գրեք, թե նման ինչ երևույթ է կատարվել ձեզ հետ, կամ նկատել եք ինքներդ, կամ՝ ուղղակի լսել: Մի ջանացեք երևույթներին անպայման տալ բացատրություն, պատճառա-

(Շարունակությունը՝ 4-րդ էջում)

ԳՈՎԱԶԴ

«Նպատակը» հիմնարկ-ձեռնարկություններից, կազմակերպություններից և անհատներից ընդունում է գովազդներ:
Դիմեք խմբագրությանը ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի գրադարանի բազմահարկ թևաշենքի 7-րդ հարկ, 706, 707 սենյակներ, (վերելակն աշխատում է):
Հեռախոսներ 22-44-26, 27-93-32:
Հասցե. Մարշալ Բաղրամյանի պողոտա № 24բ.

Մրցույթ

ՀՀԳԱԱ ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքը հայտարարում է մրցույթ՝ Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի ՌԱԴԻՈԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՍԱՐՔԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ԿՈՆՍՏՐՈՒԿՏՈՐԱԿԱՆ ԲՅՈՒՐՈՅԻ ՏՆՕՐԵՆԻ ԹԱՓՈՒՐ ՊԱՇՏՈՆԻ ՀԱՄԱՐ (համաձայն ՀՀԳԱԱ նախագահության 1989 թ. 25 հուլիսի, հ. 4 (108) որոշման):

Տնօրենի պաշտոնում թեկնածուների առաջադրման իրավասությունը տրվում է ՀՀԳԱԱ բաժանմունքի բյուրոյին, ինստիտուտի գիտական խորհրդին, ՀԳԲ-ի և ինստիտուտի տնօրինությանը, գիտաարտադրական միավորումներին և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների գիտական խորհուրդներին, ինչպես նաև այդ մասնագիտության գծով ԳԱԱ անդամներին:

Թեկնածուների առաջադրման վերաբերյալ առաջարկություններն անհրաժեշտ է ուղարկել մեկ ամսվա ընթացքում, հետևյալ հասցեով՝ 878410, Աշտարակ—2, ՀՀԳԱԱ ՌՖԷԻ:

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

ՍԱՍՈՒՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 100 ՏԱՐԻՆ

Դարեր շարունակ, հայ ժողովուրդը պետականությունից զրկվելուց ի վեր, գտնվելով պարսկա-թուրքական բռնակալական լծի տակ, երբեք չըհամակերպվեց ստրկական վիճակին և մշտապես պայքարում էր իր ազատության համար:

1877—1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմից հետո, Ռուսաստանի տարած հաղթանակը չէր մտնում եվրոպական պետությունների հաշիվների մեջ: Անգլիան, Ֆրանսիան, Գերմանիան ձգտում էին ոչնչի հավասարեցնել Ռուսաստանի տարած հաղթանակը և պահպանել Թուրքիայի ամբողջությունը: Այդ նրանց հաջողվեց Բեռլինի կոնգրեսում, որտեղ էլ պահպանեցին Թուրքիայի «ստատուս-քվոն»:

Բայց 61-րդ հոդվածը հայության շրջանում է՛լ ավելի խորացրեց եվրոպական պետությունների աջակցությամբ ազատագրվելու պատրանքները: Շատ հայ գործիչներ այդպես էլ չկարողացան ազատվել դրանից և միամտաբար իրենց ցանկությունները ընդունում էին որպես իրականություն:

Օսմանյան Թուրքիան, ըստանալով եվրոպական պետությունների աջակցությունը, էլ ավելի ուժեղացրեց հայահալած քաղաքականությունը, նպատակ հետապնդելով Արևմտյան Հայաստանը ամբողջապես հայաթափել: Աբդուլ Համիդ սուլթանը, որին Անատոլ Ֆրանսը բնութագրել էր որպես «սարսափից խելագարված բռնակալ», իր գահակալության առաջին տարիներից սկսեց այդ հրեշավոր ծրագրի իրագործումը: 1891 թ. ստեղծված «համիդիե» գընդերի հրոսակները սուլթանի կամքով հայկական նահանգներում մահ ու սարսափ էին տարածում: Հայկական ջարդերը սկսեցին իրար հաջորդել: Ի պատասխան դրանց, սկիզբ առան ժողովրդական ընդվզումներ: Անհավասար գոտեմարտում նահատակվեցին ազատության շատ ու շատ մարտիկներ:

Օսմանյան Թուրքիայի գործադրած բռնությունների դեմ առաջին մասսայական դիմադրությունը կազմակերպվեց Սասունում, որտեղ ապրում էր 35 հազար հայ: Սասունի հայերը միշտ էլ աչքի էին ընկնում իրենց ազատատենչ ոգով և օտար բռնակալներին միշտ չէ, որ հաջողվում էր նրանց ճնշել: Սկսած 80-ական թվականներից, երբ այստեղ երևացին թուրքական զորքերը՝ քրդական հրոսակների ուղեկցությամբ, սասունցիները ցույց տվեցին իրենց անկոտրում կամքը: Ծովասարի, Շենիկի, Տալվորիկի, Գելիեգուզանի և մյուս գյուղերի բնակիչները դուրս վռնդեցին ջարդարարներին:

Ըմբոստ Սասունը, կարծես, ոսկոր էր սուլթանի կոկորդում և 90-ական թվականների սկզբում նա նորից փորձեց այն ոչնչացնել: Սասուն ներխուժելու առիթ դարձավ նրա բնակիչների կողմից պետական հարկերը կրկնակի գանձումից հրաժարվելը: «Համիդիե» ավազակախմբերը նորից ներխուժեցին Սասուն:

Ոտքի ելան սասունցիները և ավելի համախմբված դիմադրություն ցույց տվեցին: 1891—1892 թթ. իրենց զինված դիմադրությամբ աչքի ընկան Շենիկի, Սեմալի, Տալվորիկի, Գելիեգուզանի, Խոծծովանքի, Շուշնամերկի գյուղացիները: Առանձնակի հերոսություն դրսևորեցին Տատրագոմի գյուղացիները: Հայդուկ Հովանի գլխավորությամբ, նրանք առաջինն իրենց վրա վերցրին «համիդիե» հրոսակախմբերի գերակշիռ հարվածը և այն ետ շպրտեցին: Իսկ Տալվորիկի Սպաղանքի թաղապետ Մակարի գլխավորությամբ քաջերի խումբը կարողացավ քանդել «Սատանի կամուրջը» և փակել թշնամու նահանջի ճանապարհը:

Բայց Սասունին վիճակված չէր հանգիստ կյանք: Ըմբոստ սասունցիներին ճնշելու, դիմադրության օջախները ոչնչացնելու նպատակով թուրքական իշխանությունները դիմեցին ամենազազրելի միջոցների, խարդախությամբ ձերբակալելով դիմադրության մի շարք կազմակերպիչների:

(Շարունակությունը՝ 3-րդ էջում)

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՒՄ.— Տ. Ջրբաշյանը (ձախից առաջինը) Համալսարանի ուսանողների հետ դաշտագնացության ժամանակ. 1927 թվականին:

ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՃԱԿԱՏԱԳՐԵՐ

Ավելի քան հիսուն տարի է, ինչ Հայաստանի Հանրապետության վաստակավոր երկրաբան, երկրաբանահանքաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ավագ գիտաշխատող Լևոն Ավագյանը ծավալում է գիտամանկավարժական և հասարակական բեղմնավոր գործունեություն: 1914 թ. Իգդիրում ծնված, կոտորած ու գաղթ տեսած պատանին 1931 թ. սովորել է Երևանի կենտրոնական ցուցադրական դպրոցը, գործուղվել Արտաշատ՝ մանկավարժական աշխատանքի: Այնուհետև սովորել է Երևանի պետական համալսարանում, աշխատել ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում, դասավանդել համալսարանի և պոլիտեխնիկական ինստիտուտի լեռնային ֆակուլտետներում: Նա աշակերտել է անվանի երկրաբաններ, պրոֆեսորներ Հովհաննես Կարապետյանին, Տիգրան Ջրբաշյանին և Հովհաննես Ստեփանյանին: Մեծ է Լ. Ավագյանի վաստակը Հայաստանի երկրաբանական թանգարանի ընդարձակման և հարըստացման գործում: Հեղինակ է 50-ից ավելի գիտական հոդվածների և մի քանի մենագրությունների: Հատկապես ուշադրության արժանի է նրա «Հայաստանի չորրորդականի բրածո կաթնասունները» մենագրությունը, որով հիմք դրվեց չորրորդական դարաշրջանի քարացած կենդանական աշխարհի ուսումնասիրությանն ու այդ ժամանակաշրջանի պալեոռելիեֆի վերականգնմանը:

Արժեքավոր են նաև Լ. Ավագյանի այն աշխատությունները, որոնք վերաբերում են երկրաբանական գիտության պատմության բնագավառին: Վերջերս ընթերցողի սեղանին դրվեց այդ ոլորտին պատկանող ևս երկու ուսումնասիրություն* նվիրված մեր հանրապետության երկրաբանական ծառայության ավագ սերնդի մեծ երախտավորներ Տիգրան Ջրբաշյանի և Ալեքսանդր Դեմյոխինի կյանքի ու գործունեության լուսաբանմանը:

Բազմավաստակ երկրաբան-մանկավարժ, պրոֆեսոր Տիգրան Ջրբաշյանը (1889—1937) ծնվել է Վանում, սկզբնական կրթությունն ստացել է Կարինի Արծնյան վարժարանում, իսկ միջնակարգը՝ Վանի Երամյան վարժարանում և Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում: 1917—1920 թթ. սովորել է Անդրկովկասյան համալսարանի բնագիտական ֆակուլ-

(Շարունակությունը՝ 3-րդ էջում)

* *Լևոն Ավագյան, Տիգրան Ջրբաշյան (երկրաբան-մանկավարժ), Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1992; Լևոն Ավագյան, Ալեքսանդր Դեմյոխին. Հայաստանի երկրաբանության մեծ երախտավորը, Երևան, «Մանկավարժ» հրատարակչություն, 1993, 48 էջ:*

Ալեքսանդր ՎԱՐԴԵՍՅԱՆ

Ազգերը մեռնում են... տխմարությունից

«...Ինքնասպանությունը»— պիտի որոշակիացներ Պ. Սևակը, [illegible]

[illegible] ալսոր), վկա հայոց աշխարհահռչակ հանճարները՝ Մ. Խորենացին, Դավիթ Անհաղթը, Գրիգոր Նարեկացին, Կոմիտասը, Ա. Խաչատրյանը կամ Մ. Փարաջանովը: Առարկումը [illegible]

[illegible] ծխտվեց բոլոր հայ կուսակցությունների կողմից, որոնցից և ոչ մեկը զուտ ազգային գաղափարախոսություն չուներ: Ի վերջո, Գ. Նժդեհն այժմ հիշատակվում է միայն հասարակական վայրերի անվանումներում:

Բայց այս ամենը դեռ ամենակարևորը չէ: Ի վերջո, բոլոր ազգերն են հպարտ իրենց հանճարներով՝ թեև հայերս անգերազանցելի ենք այս հարցում: Հանճարների հայտնությունը մշակութային որևէ արտում միայն հողի բարեբերության արգասիքը չէ՝ այլ նաև «սերմատեսակի» որակական արդյունքը: Որակ, որ տվյալ սերմատեսակը կուտակել է իր մեջ էվոլյուցիոն ձիգ գործընթացներում և իր մեջ կրում է իր նախապապերի հինավուրց արժանիքներն ու ինֆորմացիան: Այդ սերմը հողված արտում էլ կարող է բացառիկ պտուղ տալ՝ նույնիսկ եթե պարտիզպանն այլևս հայ չէ: Սակայն այդ սերմերն առավել մեծ ծաղկունք են ապրում առավել բարենպաստ և թեկուզ օտար անդաստաններում: Վկա երեկ և անգամ այսօր զարգացած քաղաքակրթություններում հայոց առհավական հանճարի ցայտուն դրսևորումները գիտության ու արվեստի բոլոր ասպարեզներում (և ոչ միայն այդտեղ): Եվ ընդհանրապես միջնադարից ետ մինչև խորհրդայնացում հայ միտքն ու մշակույթը հիմնականում զարգացել է Հայաստանից դուրս՝ Պոլսում, Թիֆլիսում, Մոսկվայում, Վենետիկում և եվրոպական այլ երկրներում, զի Հայաստանն այլևս ավերակային գավառ էր դարձել:

Հեղափոխությունից ետ, իրավիճակը փոքր-ինչ բարելավվեց: Հայրենիք հրավիրվեցին հայ մի շարք տաղանդներ, նույնիսկ ամենաանբարենպաստ իրականության մեջ արարչական պայմաններ ըստեղծվեցին: Քիչ թե շատ, լավ թե վատ, ծաղկեց հայ մշակույթը հայրենիքում՝ թեև բացահայտ աղավաղումներով, անբացահայտ սահմանափակումներով և ներազգային ավանդական փոքրոգություններով: Այսուհանդերձ ունեցանք Թամանյան, Չարենց, Սարյան, Սևակ, Մինաս, Տերտերյան և դեռ քանի պայծառ անհատներ, որոնք էլ արդիականացրին հայ քաղաքակրթությունը: Թեկուզ համեստ, բայց նրանից ու անցյալի պատառիկներից բացի մենք աշխարհի առջև հոխորտալու այլ հիմքեր չունենք: Բարձրացել էր նաև հայաստանաբնակ հայորդիների կրթական ու բանական մակարդակը: Ամբողջը գրքեր էր գնում, ինչպես հաց: Դժվար է հայ իրականության մեջ գտնել այնպիսի մի ժամանակաշրջան, երբ հայ արվեստագետը թե մտավորականը սոցիալապես այդքան ապահովություն ունենար՝ թեկուզ խիստ չափավոր: Մինչդեռ, հայ մտավորականը սփյուռքում կամ «մեծապատիվ մուրացկան» էր, կամ ստիպված էր իր հացը վաստակել ստեղծագործելով, ի նպաստ օտար քաղաքակրթության: Հայ մշակույթ սփյուռքում այլևս չկար, իսկ սփյուռքահայն իր բանական տվյալներով բացահայտորեն զիջում էր հայաստանաբնակ հայրենակցին:

Պատմական իրավիճակն անսպասելիորեն փոխվեց: Հայաստանում իշխանության գլուխ անցան բացասված նույն քաղաքակրթությունից սերված մտավորականներ: Ոմանք ժամանակին շտապեցին ազդարարել, որ Հայաստանն իր պատմության մեջ երբեք նման «մտավորական» իշխանություն չի ունեցել, թեև նոր ղեկավարներից և ոչ մեկն առանձնապես չի փայլել գիտության կամ արվեստի բնագավառներում:

Բայց այս նույնպես կարևոր չէ: Ի վերջո, միջակ գիտնականը կամ արվեստագետը կարող է փայլուն քաղաքական կամ վարչական դեմք դառնալ և որպես այդպիսին, առավել օգտակար լինել իր ժողովրդին: Եվ եթե այսքան ձախողումներից ետ մեր մտավորական ղեկավարներին հաջողվի գոնե Արցախյան հիմնահարցը հասցնել ցանկալի լուծման, ապա այդ պետք է համարել ազգային մեծ ձեռքբերում և արժանին հատուցել նախաձեռնության հեղինակներին:

Իսկ ժողովո՞ւրդը, հասարակական փլուզված համակա՞րգը, քայքայված տնտեսությո՞ւնը կամ կենսամակարդակի ողբերգական անկո՞ւմը: Գիտակցենք, թե ոչ, հարկ է ընդունել, որ մենք պատերազմող ազգ ենք և վերջին հազարամյակում առաջին անգամ փորձում ենք ետ բերել այդքան կորուստների միայն մեկ պատառիկը: Պատմական պատեհությունը կարծես թե ընձեռում է այդ հնարավորությունը, իսկ օրըստօրե սեղմվող այս մոլորակում որպես կենսատարածք, Արցախը 100 տարվա մաքառում արժե՝ վասն գալիք սերունդների ապահովության և հայատեսակի հարատևման: Քանի-քանի սերունդ նահատակվեց հայոց պատմության մեջ՝ դիմացը ոչինչ չվաստակելով և միայն կորուստներ ժառանգելով հետնորդներին: Ինչո՞վ ենք նրանցից լավ: Եվ ի վերջո, մի՞թե այս սերունդը չէր, որն ինչ-ինչ ակնկալիքներով, փլուզեց նախորդ համակարգը, «այս տղաներին» բերեց իշխանության գլուխ և մխում է նախորդ սերունդների այդքան տառապանքներով կուտակված ազգային բարիքները: Ուրեմն բարի լինենք կրելու մեր իսկ «խելոքության» հետևանքներն ու «Մասիսին ողջույն» տալով անցնենք մեզանից առավել արժանի սերունդների պես: Կանցնեն ծանր ժամանակները: Կվերականգնվեն համայնքն ու տընտեսությունը և հայ ազգը կըշարունակի իր գոյությունը: Ի վերջո, ազգն առաջնային է՝ քան ժողովուրդը, այսինքն որակն է կարևոր՝ ոչ թե քանակը, թեև ավա՜ղ հենց որակն ենք կորցնում:

Իմաստասիրական նման լավատեսական «ըմբռնումներով» հանդերձ, անգամ մեզ համար մնում են մի շարք առեղծվածներ և մտահոգություններ: Նախ՝ առեղծվածների մասին: Բոլոր ազգային-ազատագրական շարժումներն անխուսափելիորեն ուղեկցվել են ազգային գաղափարա-մշակութային բուռն զարթոնքներով, իսկ հաճախ ղեկավարել են այդ շարժումները: Մեր այս պարագայում ինչո՞ւ և ինչպե՞ս խախտվեց այս կուռ օրինաչափությունը, ինչո՞ւ արցախյան մեր հաջողություններն ինքնաբերաբար չարտահայտվեցին հայ գաղափարա-մշակութային իրականության մեջ, չոգևորեց արարչական պոռթկում: Հանձն առնելով նորից «սատանայի փաստաբանի» անշնորհակալ դերը, ընդունենք, որ մեր իշխանությունները խոհեմաբար զգուշանում են ավելորդ շեփորահարություններից՝ զուտ դիվանագիտական նըկատառումով: Բայց չէ որ նըրանք չեն կարող ղեկավարել գոնե մտավորականության հոգեբանությունն ու միտքը:

Եվս մեկ հանելուկ: Ունենալով այդպիսի մտավորական իշխանություն, ինչո՞ւ է քաղաքակրթական խավարն այդպես թանձրանում հայ իրականության ամեն ծակուծուկերում, երբ առկա են նաև հայ առհավական տաղանդի անհատական «սերմացուներ»: Եթե թերահավատ եք վերոնշյալի նկատմամբ, ապա անդրադարձեք խորհրդարանային ելույթներին, մինչդեռ, պատգամավորների շարքերում ներկա են «ակնառու» մտավորականներ և արվեստագետներ: Թերթեցեք նաև այդքան բազմատեսակ և պոռոտ անվանումներով հայ մամուլը: Բայց ամենադիպուկը՝ դիտեցեք Հայաստանի հեռուստատեսության հաղորդումները: Բոլոր քաղաքակրթությունների հայելային արտացոլանքը գերեզմանատներն ու հեռուստատեսությունն է: Մեր գերեզմանատներում ծառեր են կտրում և պոկրտում փայտյա նստարանները, իսկ հեռուստատեսային մեր էկրանները հեղեղված են տկարամիտ հարցազրույցներով ու ասելիք չունեցող հաղորդումներով:

Հասկանալի է, զանգվածային տեղեկատվության, ազգի միտքն ու հոգին սնող թե այլ ղեկավար պաշտոններում նըշանակումները կատարվում են քաղաքական նկատառումներով: Ստացվում է, որ մեր «մըտավորական» իշխանություններն իրենց համախոհների շարքերում պայծառ անհատականություններ չունեն: Ուրեմն հայ արդի իրականության մեջ տիրող պաշտոնական գործչությունը բնականոն արտացոլանքն է վերին ղեկավարության միջակության, ինչպես չարչիական տնտեսությունն ու բարոյազուրկ կեցությունն արդյունք են համապատասխան պատասխանատուների տհասության ու անբարոյականության:

Այս ամենն արդեն չնչին կապ չունեն ո՛չ արցախյան սրբազան պատերազմի, ո՛չ մեր անկախության և ո՛չ էլ պետականության կայացման հետ: Այստեղ արդեն անհատները այնքան մեղավոր չեն, որքան հավաքականությունն ամբողջությամբ: Այսինքն այն արտը, որն արդեն ծածկվել է մոլախոտերով և որտեղ հեղձվում են առողջ սերմերը: Համընդհանուր փրկության նրանց կոչերը սկսում են խլանալ ահագնացող տգիտության մեջ:

Ընդհանուր առումով, այս երևույթին աստղաֆիզիկայում համապատասխանում է «կոլլապս» հասկացությունը, երբ զանգվածային աստղի միջուկում սպառվում է էներգիան ու աստղը սեփական ձգողության տակ աղետալիորեն կծկվում է և ի վերջո վերածվում սև խոռոչի կամ նեյտրոնային աստղի: Ֆիզիկայում նույն երևույթին մոտավորապես համապատասխանում է «էնտրոպիա» հասկացությունը, երբ որևէ համակարգում աճում է քաոսն ու համակարգը գնում է դեպի ինքնաքայքայում այսինքն Պ. Սևակի խոսքերով, համակարգն ինքնասպանվում է: Էնտրոպիայի գործընթացները լինում են շրջելի և անշրջելի, այսինքն վերադարձ նախորդ վիճակին կամ դրա անհնարինություն՝ ինչպես կլինիկական մահվան դեպքում:

Եթե չենք ուզում մնալ իրավիճակի բնութագրման լրագրային մակարդակին, որը նըման է առանց ախտորոշման

(Շարունակությունը՝ 3-րդ էջում)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ

Հարգելի բարեկամներ:

Մենք ընթերցում ենք Ձեր թերթի յուրաքանչյուր համար, քանի որ կյանքի շատ բնագավառների, հատկապես գիտության մասին ցավոք միայն կարող ենք կարդալ «Նպատակում», որը լույս է տեսնում ոչ ամեն օր: Չնայած դրան, մենք կխնդրեինք Ձեզ անդրադառնալ նաև միջազգային այն կարևոր հարցերին, որոնք այսօր շատ են հետաքրքրում ընթերցողներին:

Է. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ— լրագրող

Պ. ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ— բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Մ. ՅԱՎՈՒՐՅԱՆ— գիտական աշխատող

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ.— Նամակագիրները իրավացի են: Այսօր ոչ մի թերթ չի կարող անտեսել միջազգային անցուդարձը: Ճիշտ է նաև, որ հաշվի առնելով մեր թերթի հրատարակման հաճախականությունը, մենք ի վիճակի չենք ամեն օր թարմ լրատվություն հաղորդել, բայց կան խորքային անցուդարձերի գնահատականներ և մանրամասներ մենք պարտավոր ենք հրապարակել: Կատարելով ձեր պահանջը, այսօրվանից մենք սկսում ենք «Միջազգային անցուդարձ» խորագրով բաժնի հրապարակումը և այսօր կպատմենք վերջին շրջանում աշխուժացած թուրքական դիվանագիտության և նրա՝ Թուրքիայի մասին հասարակական միջազգային կարծիքի մասին:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ.

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ Է ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ

Ինչպես հայտնել է «Հայլուր» գործակալությունը, ս. թ. հունիսի 30-ին Եվրոխորհրդի խորհրդարանական ասամբլեան իր արտակարգ նիստում անդրադարձել է Թուրքիայում քուրդ պատգամավորների նկատմամբ կիրառված բռնությունների հարցին և իր գնահատականներն է տվել, ինչը առիթ է դարձել Թուրքիայի բարձր պաշտոնատարների ցայրագին հայտարարությունների համար, որոնցում Եվրոխորհուրդը մեղադրվում է «Թուրքիայում տիրող իրավիճակը կանխակալ գնահատելու» մեջ: Ստորև ներկայացվում է Եվրոխորհրդի հունիսի 30-ի որոշումը ամբողջությամբ:

1. 1994 թ. մարտի 2-ին և 3-ին Թուրքիայի Ազգային մեծ մեջլիսի ութ անդամների ձերբակալությունը (որոնցից երկուսը ազատ արձակվեցին մարտի 4-ին) անմիջապես մեծ մտահոգություն առաջացրեց Եվրոպայի տարբեր քաղաքական շրջանակներում, հատկապես այն պատճառով, որ ձերբակալված խորհրդարանականներն իրենց ներկայացված մեղադրանքների համար Թուրքիայի քրեական օրենսգրքի 125-րդ հոդվածով ենթակա են մահապատժի:

2. Նամակներ հղելով Եվրոխորհրդի Նախարարների կոմիտեի նախագահին, ազգային խորհրդարանական պատվիրակությունների նախագահին և ասամբլեայի քաղաքական խմբավորումների առաջնորդներին՝ ասամբլեայի նախագահը իր խորին մտահոգությունն արտահայտեց այդ կապակցությամբ: Դատական գործերի և մարդու իրավունքների կոմիտեի 1994 թ. մարտի 21-ի վեհաժողովում ընդունվեց նախագահի առաջարկը՝ այդ կապակցությամբ անհապաղ քննարկում անցկացնել 1994 թ. ապրիլին կայանալիք նստաշրջանում:

3. Ասամբլեան մեկ անգամ ևս ցանկանում է իր բողոքի ձայնը բարձրացնել բոլոր կարգի ահաբեկչական արարքների և բռնությունների դեմ, անկախ այն բանից, թե ում կողմից են դրանք իրագործվում, և սրտագին հույս հայտնել, որ Թուրքիայի հարավ-արևելքում ընթացող սոսկալի և արյունոտ հակամարտությունը շատ շուտով խաղաղ լուծում կգտնի:

4. Ասամբլեան լիովին իրազեկ է Թուրքիայի Հանրապետության քաղաքական միասնության և տարածքային ամբողջականության պահպանման անհրաժեշտությանը և ընդունում է, որ այս հիմնահարցի խաղաղ, ժողովրդավարական և ոչ պառակտողական հանգուցալուծումը բացառապես այդ հանրապետության քաղաքացիների պատասխանատվությունն է:

5. Սակայն խորհրդարանի վեց ազատազրկված անդամները, որոնք բոլորն էլ քըրդական ծագում ունեն և ժողովրդավարական կուսակցության (DEP) անդամ են, իրենց հայտարարություններով չեն գերազանցել ՝խոսքի ազատության իրավունքը, ինչը երաշխավորված է Մարդու իրավունքների համաեվրոպական համաձայնագրի 10-րդ հոդվածով, ինչպես նաև Թուրքիայի սահմանադրությամբ:

6. Ուստի ասամբլեան չի կարող ընդունելի համարել Թուրքիայի Ազգային մեծ մեջլիսի վեց անդամների՝ խորհրդարանական անձեռնմխելիությունից զրկելը, հետապնդումը, ձերբակալումը և դրան հետևած ազատազրկումը այնպիսի մեղադրանքներով, որոնք հիմնված են բացառապես նրանց հրապարակային հայտարարությունների ու գրվածքների վրա, ուր նրանք պահանջում են ճանաչել քրդերի ինքնորոշման իրավունքը և առաջ քաշում ինչ-որ տեսակի (մշակութային) ինքնավարության հարցը մի տարածաշրջանի համար, որտեղ գերակշռում են քրդերը:

7. Վերջում ասամբլեան

I. թուրքական խորհրդարանական պատվիրակության և թուրքական իշխանության ուշադրությունն է հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ Ազգային մեծ մեջլիսի անդամների ձերբակալումը, ազատազրկումը և հետապնդումները իրենց քաղաքական հայացքների համար, որոնք իշխանությունները դիտարկում են որպես քրեական հանցագործություն, հնարավոր սպառնալիք են ներկայացնում խորհրդարանական ժողովրդավարության հենց էության համար և որ նման հետապնդումները, եթե դրանց անհրաժեշտությունը զգացվում է, պետք է իրագործվեն՝ մեծապես հաշվի առնելով խորհրդարանական իրավունքները և քաղաքացիական ազատությունները,

II. կոչ է անում թուրքական իշխանություններին չեղյալ հայտարարել վեց խորհրդարանականներին պետական անվտանգության դատարանի կողմից ներկայացված մեղադրանքները, որոնք հիմնված են «դավաճանական» որակված քաղաքական հայտարարությունների վրա, քանի որ տրամաբանական չէ դավաճանական համարել խորհրդարանական ճանապարհով սահմանադրական փոփոխությունների կոչերը,

III. կոչ է անում թուրքական իշխանություններին չեղյալ հայտարարել սահմանադրական դատարան ներկայացված հայցը՝ ժողովրդավարական կուսակցությունը «փակելու» վերաբերյալ, որում հիմք են ընդունված կուսակցության դավաճանական նպատակները (այն է՝ պառակտողականությունը), քանի որ սույն հայցը հիմնված է ընդամենը մեկ փաստաթղթի և երկու հայտարարությունների վրա, որոնցում առաջ է քաշվում Թուրքիայի սահմանադրությունում փոփոխություններ մտցնելու գաղափարը, ուստի և դրանք, ըստ ամենայնի, չեն գերազանցում խոսքի ազատության իրավունքի շրջանակները, ինչն անկասկած երաշխավորված է ցանկացած խորհրդարանական կուսակցության համար,

IV. կոչ է անում թուրքական իշխանություններին օգտվել ժողովրդավարական կուսակցության անդամ հանդիսացող վեց պատգամավորների դատավարությունն առանց նրանց ազատազրկման իրականացնելու հնարավորությունից, եթե իշխանությունները պնդում են գործի շարունակման վրա, քանի որ դա անհնար է դարձնում նրանց գործունեությունը որպես ժողովրդական պատգամավորներ,

V կոչ է անում թուրքական իշխանություններին քայլեր նախաձեռնել Թուրքիայի սահմաններում «քրդական հարցի» խաղաղ և քաղաքական լուծման ողղությամբ, այդ թվում չեղյալ հայտարարել օրենսդրության այն բոլոր կետերը, որոնցով քրեական հանցագործություն են որակվում ոչ բռնի քաղաքական քննարկումները և սահմանադրությունում որոշակի փոփոխությունների (այս դեպքում «պետության անբաժանելիության») շուրջ ազատ խոսելը,

VI. կոչ է անում իր բոլոր անդամներին ամեն հնարավորություն օգտագործել իրենց թուրք գործընկերների հարցը թուրքական իշխանությունների առջև բարձրացնելու համար,

VII. հորդորում է հատկապես թուրքական խորհրդարանական պատվիրակությանը Թուրքիայի, խորհրդարանում քաղաքական հող պատրաստել երկխոսության համար, որով կնախատեսվեն «քրդական հարցի» ճանաչումը և հիմնահարցի խաղաղ քաղաքական լուծման որոնումները:

•°•

Թուրքիայի ներքին գործերի նախարար Նայիթ Մենթեշեն անցած շաբաթ երկրի կառավարությանը զեկուցել է, որ Քրդական բանվորական կուսակցությունը հիմնականում վնասազերծված է: Այս մասին հուլիսի 6-ի համարում գրել է «Վաշինգտոն թայմս» թերթը:

Թուրք նախարարը հայտարարել է, որ տարեսկզբից Թուրքիայում սպանվել է 2100 քուրդ ապստամբ: Քրդերի դեմ երկրի հարավ-արևելքում հարձակմանը թուրքական կառավարությունը ներգրավել է 250 հազար զինվոր, ոստիկան, ինչպես նաև օդուժ:

Իսկ KURD-A քուրդ-գերմանական գործակալության տըվյալներով, ներկայումս Ստամբուլի բանտում են գտնվում ՔԲԿ-ի 373 անդամներ: Թուրքական իշխանությունների որդեգրած քաղաքականության հետևանքով արդեն տեղահանված են մոտ 2 մլն քրդեր, որոնցից շատերը սովի են մատնվել: Նրանց մեծ մասը ապաստան է գտել Թուրքիայի արևելյան Չուկուրչա, Ուլու-Դերե, Շռնակ, Էրուհ, Սիրդ և Բեյլութեբան բնակավայրերում:

ՀԱՄԱՁԱՅՆ «ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՁԱՅՆ»-Ի

Կարելի է հասկանալ ահաբեկիչների դեմ Թուրքիայի օրինական պայքարը, սակայն ապստամբների դեմ անվտանգության ուժերի արշավի ընթացքում աճում են զինվորականության կողմից տանջահարությունների և մարդու իրավունքների խախտման մասին վկայակոչումները: Դա վերաբերում է Թուրքիայի անվտանգության ուժերի և Քուրդիստանի բանվորական կուսակցության անդամների միջև տասնամյա ընդհարումներին: Մարքսիստական այդ խումբը Թուրքիայի հարավ-արևելքում բնակվող 12 միլիոն քրդերի համար հետամուտ է ինքնավարություն ստեղծելու: Անցյալ ամիսներին Թուրքիան խիստ քննադատվեց քրդական հարցի լուծման իր ընտրած միջոցների, մասնավորապես Քրդական դեմոկրատական կուսակցությունը արգելելու համար: Այդ կուսակցությունը օրենքից դուրս է հայտարարվել Թուրքիայի սահմանադրական դատարանի կողմից՝ ապստամբներին աջակցելու մեղադրանքով և նրա անդամներից 13-ը մեղադրվել են անջատողականներին աջակցելու համար, մի գործողություն, որը ահաբեկիչների դեմ պայքարելու վիճահարույց օրենքի համաձայն պատժելի է մահվան:

Խորհրդարանի հինգ քուրդ անդամներ Անկարայի բանտերից մեկում սպասում են դատավարության, քուրդ երկու այլ անդամներ ձերբակալվել են նույն մեղադրանքներով: Միացյալ Նահանգներում անհանգստություն են հայտնում այն բանի համար, որ քուրդ պատգամավորներին ձերբակալել են Միացյալ Նահանգներ այցելության ժամանակ նրանց ունեցած ելույթների համար: ԱՄՆ-ի կոնգրեսը վերջերս քննարկել է Թուրքիային ուղղակի տրվող ռազմական օգնությանը սահմանափակումներ մտցնելու օգտին: Վկայություններ կան այն մասին, որ Թուրքիայում լուրջ են ընդունում արևմտյան տերությունների քննադատությունները, իսկ վարչապետ Չիլլերը նույնիսկ ասել է, թե կողմնակից է եղել քրդերեն տրվող ռադիո և հեռուստատեսային հաղորդումների վրա դրված արգելքների վերացմանը: Սակայն դիտորդներն ասում են, թե այդ երկրում մարդու իրավունքների իրական առաջխաղացում կարող է լինել միայն այն դեպքում, եթե դրան աջակցի նաև ռազմական հիմնարկությունը, որը երկրում ունի ահռելի ազդեցություն:

Ազգային հարցը՝ Թուրքիայում: Այս արտահայտության հեղինակները արտասահմանցիներն են, քանի որ ինքը՝ Թուրքիան, արդեն մի քանի հարյուրամյակ չի ընդունում «ազգային հարց» հասկացությունը, քանի որ պաշտոնական Թուրքիան ընդունում է իր տարածքում ապրող մեկ ազգ և դա թուրքերն են:

«Երջանկություն է թուրք լինելը» մեծ տառերով գրված է Ախուրյանի ջրամբարի դիմացի բլրին, որ բոլորը և առաջին հերթին՝ հայերը, կարդան և լավ իմանան: Եվ քանի որ Թուրքիա կոչվող տարածքում ըրկան այլ ազգեր, ուրեմն բոլոր նրանք, ովքեր զգացնել կտան իրենց ոչ թուրք լինելը, ենթակա են բնաջնջման: Սուլթան Համիդ Երկրորդն էլ «լրջորեն» զբաղվեց ազգային խնդրով (լուսանկար 1) և ահա այսպես լուծեց «Հայկական հարցը (լուսանկար № 2):

Այսօր նրա եվրոպականացված հետնորդները սեքս-ֆիլմեր դիտող և «Սնիգերս» անուշ ասող ժամանակակից թուրքերը համարյա նույն ձևով «լուծում» են քրդական հարցը: Կախաղաններ չկան (հեռուստատեսությունը կնկատի), բայց 250 հազարանոց բանակով և օդուժով բնաջնջում է քրդերին՝ իրենց «հարցի հետ»:

Հավատարիմ են թուրքերն իրենց ոճին և սկզբունքներին: Հայերին կախում էին, նրանց համարելով «կոմիտեականներ» (այսինքն սոցիալիստներ և ոչ թե ուղղակի հայեր), քրդերին կոտորում են, որպես Քրդական բանվորական կուսակցության անդամներ: Ավելին, ՄԱԿ-ի, Անվտանգության խորհրդի և ՆԱՏՕ-ի աչքի առաջ ու թողտվությամբ, թուրքերը ռմբակոծում են քրդական գյուղեր, ավաններ, կոտորում խաղաղ բնակիչներին, խախտում են հարևան պետությունների սահմանները և ոչնչացնում քուրդ բնակչությանը: Աշխարհը չէր ուզում հավատալ, թե հնարավո՞ր բան է, որ 1915-ին 1,5 միլիոն հայ սպանեին ու ոչ ոք չբռներ դահճի ձեռքը: Հավատացեք. հիմա մի քանի միլիոն քուրդ են բնաջնջում ու ոչ ոք չի բռնում արյունոտ ձեռքը: Ավելին, այդ քրդերին հայտարարել են «անջատողական-ահաբեկիչներ», իսկ Թուրքիային՝ իր երկրի խաղաղությունն ու տարածքային ամբողջականությունը պաշտպանող:

Դե, ինչ, վաղը, լկտիացած բռնապետը իր «խաղաղարար» ուժերը կուղարկի Լեռնային Ղարաբաղ, հետո ոգևորված բոսնիական տարբերակից՝ նաև Ղրիմ, Գագաուզիա, Չեչնիա, ու բոլոր այն տարածքները, որտեղով անցել է օսմանյան ուրվականը: Հետո «խաղաղարար ռումբեր» կրկնեն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ «ԼՈՒԾՈՒՄԸ» ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

Թեկուզ մեր բակի վրա, որտեղ քուրդ ընտանիք է ապրում [illegible] սակցական [illegible] թյունը:

«Օգտվելով խաղաղ ժամանակներից», [illegible]

ՄԵՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ. ՄՏԱՀՈԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

Վճարվել է աշխատավարձ 450,0 հ. ռ., աշխատողների միջին ցուցակային թիվը 80 մարդ է։

Կատարվել է ապրանքանյութական արժեքների գույքագրում։ Աշխատողների հիմնական մասը բնակվում է Էջմիածին քաղաքում, որի պատճառով ընդհանուր ինքնարժեքի մեջ մեծ չափերի է հասնում տրանսպորտային ծախսերի գումարը։

Երևանի տպարանը 1998 թ. հրատարակել է 7 անուն գիրք, 22 ամսագիր և տվել տպագրական այլ արտադրանք։

ՀՀԳԱԱ Վանաձորի հանգստյան տունը 1988 թ. երկրաշարժից հետո գտնվում է վթարային վիճակում և մինչև օրս չի գործում։

Հանգստյան տան ֆինանսական վիճակը ծանր է։

Հանգստյան տանը ԳԱԱ նախագահության միջոցներից փոխանցվել է 550 հ. ռ., որի հաշվին վճարվել է 4 աշխատողի համար 290,0 հ. ռ. աշխատավարձ։

ՀՀԳԱԱ Աղվերանի գիտաժողովների տանը 1988 թ. մարտ ամսից բնակվում են բռնագաղթվածներ, որոնց սննդի և գիշերելու հետ կապված ծախսերը փոխհատուցվում են ՀՀ փախստականների պետական վարչության կողմից։ Այդ նպատակի համար 1998 թ. փոխանցվել է 1475,5 հ. ռ.։ ԳԱԱ նախագահության միջոցներից գիտաժողովների տան պահպանության համար փոխանցվել է 150,0 հ. ռ.,

«Ագրոբիոտեխ» ՀԳԱՄ «Ֆլորա» ծաղկաբուծական տնտեսությունը մշտապես գործել է վնասով։

Ապրանքային արտադրանքի իրացումից հասույթ է ստացել 985,9 հ. ռ., որի ինքնարժեքը կազմել է 1262,2 հ. ռ.։ Իրացման արդյունքը վնաս է՝ 826,8 հ. ռ.։ Ունի դեբիտորական պարտքեր 70,4 հ. ռ., կրեդիտորական պարտքեր 722,4 հ. ռ.։

Վճարվել է աշխատավարձ 885,2 հ. ռ., աշխատողների միջին թվաքանակը կազմել է 84 մարդ։

Տնտեսությունը գտնվում է ֆինանսական ծանր վիճակում։ Ունի ժամկետանց կրեդիտորական պարտքեր էլեկտրաէներգիայի սպառման գծով։

Ապրանքանյութական արժեքների տարեկան գույքագրում չի կատարվել։ Հաշվետվական կարգապահությունը անբավարար է։

ՀՀԳԱԱ համակարգի հինգ կոնստրուկտորական կազմակերպությունները 1991—1998 թվականների ընթացքում հանրապետությունում տիրող վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի, շրջափակումների, ապրանքանյութական արժեքների գների թռիչքային բարձրացման հետևանքով ամբողջությամբ չեն օգտագործել իրենց արտադրական և նախագծային-կոնստրուկտորական հնարավորությունները։

ՀՀԳԱԱ ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի ռադիոէլեկտրոնային սարքավորման հատուկ կոնստրուկտորական բյուրոյի, կոմպոզիցիոն նյութերի հատուկ կոնստրուկտորական տեխնոլոգիական բյուրոյի, քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի դժվարահալ նյութերի կոնստրուկտորական տեխնոլոգիական բյուրոյի, ՀՀԳԱԱ նուրբ օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հատուկ քիմիադեղաբանական տեխնոլոգիական բյուրոյի, ՀՀԳԱԱ ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտին կից Վերգետնյա տիեզերական գեոֆիզիկական սեյսմականխազուշակման համակարգերի հատուկ կոնստրուկտորական բյուրոյի 1991—1998 թթ. ֆինանսատնտեսական գործունեությունը կարոտ է բարելավման։

ՀՀԳԱԱ նախագահությունը հաստատեց երկու հարցի մասին էլ տրված զեկուցումների գնահատականները և որոշեց քննարկել կոնստրուկտորական և տեխնոլոգիական հատուկ կազմակերպությունների գործունեության հետագա բարելավման ու դրանց արտադրական կարողությունների լրիվ օգտագործման հարցերը և առաջարկություններ ներկայացնել ՀՀԳԱԱ նախագահությանը։

«Նպատակը» ևս առաջիկայում կանդրադառնա այդ հարցին՝ առավել մանրամասնորեն։

Հարցերի քննարկումներին մասնակցեցին ՅՈՒ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ, Է. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆԸ, Ռ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԸ, Գ. ԳԱԼՈՅԱՆԸ, Վ. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐՅԱՆԸ։

Նախագահության նիստը ամփոփեց Ֆ. Տ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ։

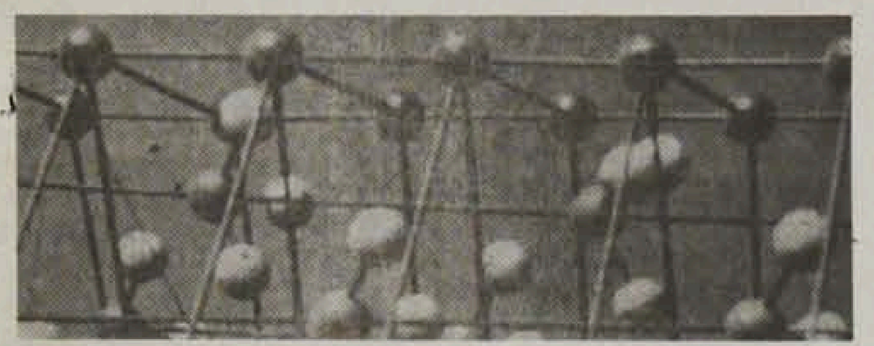

ՓՈՔՐԻԿ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ

Գյուղատնտեսության մեջ կան շատ գաղտնիքներ, որոնք, դժբախտաբար, հասու չեն ոչ մասնագետներին։ Մինչդեռ հողի սեփականաշնորհումից հետո մասնավոր հողագործն ու այգեգործը զրկվեց մասնագիտական օգնությունից։ Գաղտնիք չէ, որ տասնամյակներ շարունակ, չունենալով սեփական հող ու այգի, գյուղացին կատարում էր սոսկ հանձնարարություն, քանի որ մյուս բոլոր աշխատանքները՝ ծառերի բուժումը, ձևավորումը, սրսկումը կատարում էին մասնագետները կամ իրենք՝ մասնագետների ցուցումներով։ Հիմա վիճակն այլ է, գյուղացին պետք է ունենա շատ գիտելիքներ բարձր (քանակի և որակի իմաստով) բերք ստանալու համար։

Այսօրվանից մենք կաշխատենք օգնել գյուղացուն, ամեն անգամ նրան հաղորդելով գյուղատնտեսական «փոքրիկ գաղտնիքներ»։

ՊՏՂԱՏՈՒ ծառերն էտելուց բացի, պարզվում է մեծ նշանակություն ունի ճյուղերի դասավորությունը։ Ուղղահայաց, դեպի վեր սլացող ճյուղերը քիչ պտուղ են տալիս, ճյուղերն ու տերևները խանգարում են իրար, թույլ չեն տալիս, որ բոլոր ճյուղերին հասնի օդն ու լույսը, արևի ճառագայթները։ Մինչդեռ հորիզոնական ճյուղն աճում է ավելի արագ, ունենում է ավելի շատ երկրորդական ճյուղեր և աչքեր, փռված ճյուղերը հեշտ է մշակել թունաքիմիկատներով։ Հորիզոնական ճյուղերը տալիս են շատ երկրորդական ճյուղեր, որոնք էլ հիմնականում պտղաբեր են։

Հետևեք մեր հրատարակած սխեմային և կհամոզվեք, որ դուք ավելի բարձր որակի խնձոր կունենաք, և նաև մոտ 20 տոկոս բերքատվության աճ։ Քսա՛ն տոկոս... Դա ձեր լրացուցիչ եկամուտն է և քաղաքացու համար լրացուցիչ բարիք։

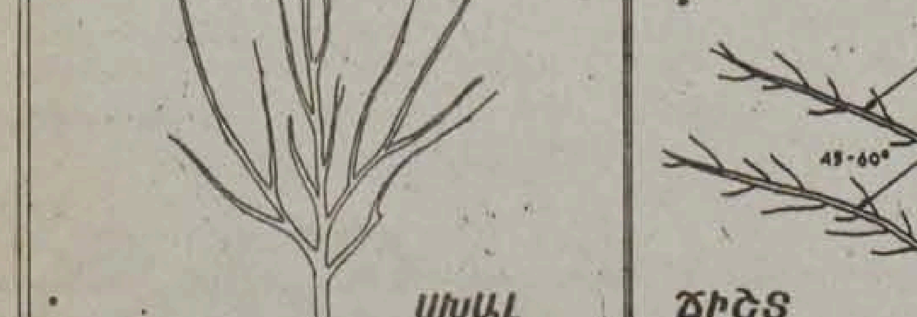

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

Գնալով Սասունի շուրջ ավելի էր սեղմվում թշնամական օղակը։ Մի բուռն հայության դեմ, որն ուներ ընդամենը երկու հազար զինված մարդ, սուլթանը կենտրոնացրեց հսկայական ուժեր՝ բաղկացած կանոնավոր զորամասերից ու մի քանի տասնյակ հազարի հասնող թալանչի հրոսակներից։ Սասունի դեմ ռազմական գործողությունների ղեկավարումը սուլթանը դրեց հայտնի ջարդարար, «համիդիե» գնդերի կազմակերպիչ Զեքի փաշայի վրա։ Վերջին հանգամանքը վկայում է այն մասին, թե սուլթանն ինչպիսի կարևորություն էր տալիս սասունցիների դիմադրության ճնշմանը։

Սասունցիները շատ լավ ըմբռնում էին իրենց սպառնացող վտանգի ամբողջ անհեթեթությունը և ձեռնարկեցին միջոցներ, ըստ իրենց կարողությունների ու հնարավորությունների։ Նրանք, նախ ուժեղացրին Տալվորիկի պաշտպանությունը, որը ոչ միայն Սասունի ազատագրական շարժման կենտրոնն էր, այլև զինագործարանը։ Այստեղ էր կազմակերպվել զենքի տնայնագործական արտադրությունը։ Սասունցիների դիմադրության կազմակերպիչներն էին Միհրան Տամատյանը և Համբարձում Պոյաճյանը (Մուրադ)։

1894 թ. գարնանը Մուրադը իր ձեռքը վերցրեց Սասունի ինքնապաշտպանության ընդհանուր հրամանատարությունը։ Մուրադը, որը ոչ միայն քաջասիրտ ու անվախ կռվող էր, այլև հմուտ կազմակերպիչ, իր շուրջը համախմբեց Սասունի ինքնապաշտպանության աչքի ընկնող գործիչներին։ Նա ամենից առաջ հոգ տարավ ձախողելու «Սատանայի կամրջի» վերանորոգումը, որը ձեռնարկել էին իշխանությունները, կենտրոնացնելով այդ նպատակի համար անհրաժեշտ միջոցներ և ուժեր։ Մուրադին հարկ եղավ այստեղ ուղարկել Ծենիկի, Սեմալի, Տալվորիկի և Գելիեգուզանի գյուղացիներից կազմված խմբերին։ Նրանց շեշտակի գրոհը հանկարծակի բերեց կամուրջը վերանորոգողներին ու պահապան ոստիկաններին։ Տեղի ունեցած մարտը ավարտվեց սասունցիների հաղթանակով։ Թուրքերը ձեռնունայն փախան։ Այս հաղթանակն ավելի ոգևորեց սասունցիներին։ Սասունի ինքնապաշտպանության ղեկավարները ձեռնարկեցին մի քայլ ևս։ Նրանք կարողացան հասնել նրան, որ ձեռք բերեցին քուրդ աշխատավորների աջակցությունը։ Փաստորեն, Սասունում դրանով՝ երևացին թուրքական բռնակալության դեմ հայ և քուրդ աշխատավոր գյուղացիների համատեղ պայքարի առաջին ծիլերը։ Բայց, ափսոս, որ այդ առաջին քայլը չամրապնդվեց ու հետագա զարգացում չստացավ։

1894 թ. օգոստոսի սկզբին թուրքական կանոնավոր զորամասերն սկսեցին հարձակումը։ Սասունի մի բուռ մարդիկ՝ զինված կայծքարե հրացաններով, դաշույններով ու եղաններով, օգտվելով տեղանքի նպաստավոր դիրքերից, հերոսաբար դիմադրում էին։ Հերոսների շարքում, նրանց հետ համատեղ կռվում էին սասունցի պատվական ու հպարտ կանայք և աղջիկները։ Հաջողվեց ետ մղել թշնամու առաջին գրոհները։ Ամեն ինչ փոխվեց, երբ թուրքերը գործի դրեցին թնդանոթները։ Զեքի փաշան, միայն հսկայական կորուստների գնով, կարողացավ գրավել Գելիեգուզան գյուղը։ Գրավելով թուրքերի ճնշումն ուժեղանում էր և Սասունի պաշտպաններն ստիպված հեռացան Ծենիկից ու Սեմալից։ Թուրքերը գրաված գյուղերն անմիջապես կրակի էին տալիս։

Մի ամբողջ ամիս Սասունի հերոս պաշտպանները դիմադրում էին թուրքական գերակշիռ ուժերին։ Բայց ուժերն անհավասար էին, սպառվում էր ռազմամթերքը, վերջանում էր սննդամթերքը։ Ձնայած ընտեղծված վիճակին, Սասունի պաշտպաններից ոչ մեկի մտքով չէր անցնում հանձնվել թշնամուն։ Օգտվելով ստեղծված վիճակից, թուրքերը փորձեցին խաբեության միջոցով ապստամբներին հանձնվելու առարկություն անել։ Բայց ոչ ոք չէր հավատում Գերման մասին նրանց խոստումներին։ Որոշվեց մերժել թշնամու խարդախ առաջարկությունը։ Բայց, դժբախտաբար, գտնվեցին մարդիկ, որոնք, այնուամենայնիվ, խաբվեցին թուրքերի խարդավանքին։ Եվ նախաձեռնողը եղավ Հովհաննես քահանան, որը կարողացավ համոզել 100 մարդու և իր հետ տարավ դեպի թուրքերի դիրքերը։ Բայց խարդախ թուրքերին գերիներ հարկավոր չէին։ Եվ երբ թուլամորթ քահանայի առաջնորդությամբ խաբված խումբը մոտենում էր թուրքական դիրքերին, թուրք զինվորները նրանց բոլորին գնդակահար արեցին։

Կոտրելով սասունցիների դիմադրությունը, թուրքերը չբավարարվեցին նրանց պատճառած կորուստներով։ Հիմնահատակ ավերեցին Սասունի 40 գյուղ։ Գազանաբար վերաբերվեցին Սասունի բնակչության հետ։ Թուրքերը մինչև սեպտեմբեր ամիսը շարունակում էին կոտորածը, ըսպանելով 10 հազարից ավել անզեն սասունցիների։ Արդյուն Համիդն արյան մեջ խեղդեց սասունցիների պաշտպանությունը։

Իհարկե, չիրականացավ Սասունի ինքնապաշտպանության կազմակերպիչների ծրագիրը։ Չհաջողվեց այն դարձնել համաժողովրդական ապստամբության սկիզբը։ Բայց Սասունի ինքնապաշտպանության գազանային ճնշումը, կոտորածներն ու ավերածությունները գրավեցին առաջադեմ մարդկության ուշադրությունը։ Եվրոպական ու ռուսական մամուլում հրապարակվող հոդվածներն սպանիչ փաստերով մերկացնում էին սուլթանի հայաջինջ քաղաքականությունը, որն այնպես հրով ու սրով իրականացվում էր Սասունում։ Աշխարհի առջև բացվում էր սուլթանի գործած հրեշավոր ծրագրի ամբողջ պատկերը։ Սուլթանը փորձեց մոլորեցնել միջազգային հանրության կարծիքը և փակեց այլ երկրների քաղաքացիների առաջ Սասունի ճանապարհը։ Բայց չհաջողվեց թաքցնել Սասունում կատարված հրեշավոր հանցագործության հետքերը։ Եվ մեծ տերությունները, որոնցից յուրաքանչյուրն իր շահերից ելնելով ձգտում էր պահպանել Թուրքիայի «ստատուս-քվոն», տիպված եղան իրենց դեսպանների միջոցով հարկադրել թուրքական կառավարությանը, Սասուն ուղարկել քննիչ հանձնաժողով։ Այս հանձնաժողովը 1895 թ. հունվարին եկավ Մուշ։ Ի՞նչ պետք է ստուգեր թուրքերից կազմված այդ հանձնաժողովը, որի նպատակն էր «բացահայտել հայ ավազակների կողմից կատարված հանցագործությունները»։ Բռնակալական Թուրքիայի տեսակետով, Սասունի հայերն իրենց պատիժն ու իրավունքները չպետք է պաշտպանեին, որովհետև նրանք օսմանյան օրենքներով զրկված էին դրանցից։ Բնականաբար, հանձնաժողովը որևէ դրական գործ չկատարեց։ Բայց սուլթանը հանձնաժողովի եզրակացությունները օգտագործելով, շարունակում էր կոծկել Սասունի արյունահեղությունը և ամբողջ մեղքը բարդել հայերի վրա։

Սակայն միջազգային հանրությունը չբավարարվեց դրանով և ավելի ուժեղացրեց ճնշումը մեծ տերությունների վրա։ Վերջիններիս դեսպանները 1895 թ. մայիսի 11-ին սուլթանին ներկայացրին հայկական նահանգներում բարենորոգումներ անցկացնելու ծրագիր։ Այդ ծրագրի 9-րդ կետում, որը վերաբերվում էր Սասունին, ասվում էր հետևյալը. «Սասունի, Տալվորիկի և այլ տեղերի դեպքերի միջոցին թե իրենց անձով և թե իրենց գույքով վնասված հայերը պետք է ստանան իրենց պատշաճ հատուցումը և վարձատրությունը»։ Ներկայացնելով այս պահանջը, դեսպանները այն թողեցին սուլթանի հայեցողությանը, նույն կետում նշելով. «կայսերական բարձր վերահսկող կոմիսիոնները պետք է հանձնվի ուսումնասիրել այդ գործը և ձեռք առնել նպատակահարմար միջոցներ»։

Սուլթանն արդեն քննիչ հանձնաժողովի միջոցով ուսումնասիրել էր Սասունի «գործը» և արագորեն ձեռնարկեց «նպատակահարմար միջոցներ»։ Նա ձևականորեն ընդունեց մայիսյան բարենորոգումների ծրագիրը և դիմեց խորամանկության։ Հունիսի 3-ին թուրքական կառավարությունը Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի դեսպաններին ուղարկած պատասխանում նշում էր, որ նրանց առաջ քաշած բարենորոգումների ծրագիրն այնքան նպաստավոր է, որ հարկ է համարում դրանք կիրառել ոչ միայն հայկական նահանգներում, այլև ամբողջ Թուրքիայի տարածքում։ Դեսպանները շոյվեցին դրանից, որովհետև թուրքական կառավարությունը ոչ միայն ծրագիրն ընդունում էր, այլև շնորհակալությամբ պատրաստակամություն էր հայտնում դրանք կիրառել ամբողջ Թուրքիայում։ Մեծ տերությունները բավարարվեցին եղածով ու այլևս չհետաքրքրվեցին իրենց ծրագրի ճակատագրով։ Միայն Ռուսաստանն էր, որ շարունակում էր հետամուտ լինել ծրագրի իրագործմանը, սակայն նրա, ինչպես նաև Անգլիայի ու Ֆրանսիայի միջև ծագած սուր հակասությունները խոչընդոտեցին բարենորոգումների իրագործմանը։

Սուլթանը չէր կարող չօգտվել ստեղծված նպաստավոր պայմաններից։ Նա կարգադրեց այլևս չխոսել բարենորոգումների ծրագրի մասին և անցավ գործի։ Իսկ հայկական շրջանները, որոնք մեծ հույսեր էին կապել հզոր տերությունների հետ, տագնապի մեջ էին։ Նրանք համոզվում էին, որ այս անգամ էլ հայկական հարցը զոհ է գնում մեծ տերությունների շահերին։ Նեցուկ դառնալով արևմտահայությանը, հնչակյանները 1895 թ. սեպտեմբերի 30-ին Կ. Պոլսում կազմակերպեցին բազմամարդ ցույց, որի խաղաղ բնույթի մասին տեղեկացրել էին մեծ տերությունների դեսպաններին։ Ցույցն ընդունեց հնչակյանների կազմած պահանջագիրը՝ ուղղված թուրքական կառավարությանը։ Ցուցարարների խաղաղ երթը գնդակոծվեց ոստիկանության կողմից։ Առիթն օգտագործելով, իշխանությունները քաղաքում կազմակերպեցին հայերի ջարդ՝ սպանելով երկու հազար մարդ։

Սուլթանական Թուրքիան եվրոպական պետությունների անտարբեր հայացքի ներքո սկսեց հայկական ջարդեր, որոնց զոհ գնաց 300 հազար մարդ։ Մոտ 100 հազար հայեր կարողացան փրկվել և ապաստարան գտնել Ռուսաստանում։ Բարենորոգումների ծրագիրը սուլթան Աբդուլ Համիդը կիրառեց յուրովի՝ թուրքաբար։ Իսկ այդ նշանակում էր հայերին բնաջնջելով, վերջ տալ հայկական հարցին։

Հայկական կոտորածների առիթով գերմանական կայսրը ասաց. «Ամոթ մեզ բոլորիս»։ Այն անվանելով բարդուղիմեոսյան գիշեր, կայսրը նշում էր. «Հարկավոր է անպայման սուլթանի հետ խոսել այլ լեզվով»։ Բայց նա ոչ ամոթ զգաց և ոչ էլ սուլթանի հետ այլ լեզվով խոսեց։ Գերմանիային հետևեցին Անգլիան ու Ֆրանսիան, որոնք փարիսեցիաբար արցունք էին թափում Թուրքիայի քրիստոնյա ժողովուրդների համար, հանդես գալիս իբրև նրանց հովանավորողներ, բայց իրականում ղեկավարվում էին իրենց եսասիրական ու թալանչիական շահերով։ Ամբողջ հետագա պատմությունը դրանում համոզվելու բազմաթիվ փաստեր տվեց։

Լրանում է օսմանյան Թուրքիայի բռնակալական լծի դեմ Սասունի ապստամբության, այն արյան մեջ խեղդելու 100 տարին։ Հարգանքի տուրք տալով Սասունի գոյամարտի հայտնի ու անհայտ հերոսների սուրբ հիշատակին, մենք հարյուր տարվա հեռավորությունից պարտավոր ենք դասեր առնել անցյալից ու չըտարվել եվրոպական դիվանագիտության խաբկանքներին, չընկնել քաղաքական անուրջների մեջ, չհեռանալ Ռուսաստանից՝ մեր բնական դաշնակցից և ժողովրդին չըկանգնեցնել նոր փորձությունների առջև։

Մեր համոզմամբ, սրանում են Սասունի հերոսական գոյամարտի գլխավոր դասերը, քաջարի սասունցիների պատգամները։

Վլադիմիր ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՃԱԿԱՏԱԳՐԵՐ

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

տեսում։ Ապա մեկնել է Փարիզ և 1920—24 թթ., ուսումը շարունակել Սորբոնի համալսարանում ու Փարիզի հանքաբանական ինստիտուտում։ Ավելի քան տասը տարի՝ 1926—1937 թթ., Տ. Ջրբաշյանն աշխատել է իբրև Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ամբիոնի դասախոս, ընդհանուր երկրաբանության ամբիոնի վարիչ, եղել է աշխարհագրական-երկրաբանական ֆակուլտետի հիմնադիրը և նրա առաջին դեկանը։ Մանկավարժական աշխատանքին զուգընթաց նա վարել է նաև բեղմնավոր գիտահետազոտական գործունեություն Հայաստանի ժողտնտգերխորհրդի լեռնային բաժնում, ժողկոմխորհի կիրառական երկրաբանության և հանքաբանության ինստիտուտում, ապա ԽՍՀՄ ԳԱ հայկական մասնաճյուղի երկրաբանության ինստիտուտում, որպես հանքագործ-ինժեներ, խորհրդատու, որոնողահետախուզական արշավախմբերի ու ջոկատների պետ և գիտական աշխատակից։ Ջրբաշյանը հայտնաբերել և ուսումնասիրել է Կոտայքի, Հրազդանի, Թալինի շրջանների ոչ-մետաղային օգտակար հանածոները, զբաղվել է մերձերևանյան շրջանի երրորդական հասակի նստվածքների շերտագրության հարցերով և այլն։ 1937 թ. Տիգրան Ջրբաշյանը դարձավ անհատի պաշտամունքի զոհ։ Ինչպես իրավացիորեն նշում է գրքույկի հեղինակը, «Տիգրան Ջրբաշյանն իր մի քանի գործընկերների հետ (Հովհաննես Կարապետյան, Պետրոս Ղամբարյան և ուրիշներ) առաջինը «հերկեցին» մեր հանրապետության երկրաբանական «խոպանը», դարձան նրա առաջին «սերմնացանը», թողնելով գալիք սերունդներին «առատ բերքի հունձ»»։

Ալեքսանդր Պետրովիչ Դեմյոխինը (1900—1953) Հայաստանի ջրաերկրաբանության և ճարտարագիտական երկրաբանության գիտական դպրոցների հիմնադիրն է։ Նա բացառիկ դեր է խաղացել մեր հանրապետության հանքային և քաղցրահամ ջրերի հայտնաբերման ու հետազոտման, կուրորտային շինարարության զարգացման գործում։ Ծնվել է Սմոլենսկի նահանգի Իզդեշկովո գյուղում։ Նախնական կրթությունն ստացել է տեղի դպրոցում, այնուհետև սովորել է Վյազմայի արական գիմնազիայում։ 1930 թ. ավարտել է Մոսկվայի լեռնային ակադեմիան, աշխատել է Պյատիգորսկում Կովկասյան հանքաջրաբուժական ինստիտուտում, լինելով վերջինիս առընթեր երկրաբանական բյուրոյի աշխատակից։ 1931 թ. Հայաստանի առողջապահության ժողկոմատի հրավերով Դեմյոխինը գործուղվել է Հայաստան, որտեղ և աշխատել է մինչև իր կյանքի վերջը։ Մինչև 1941 թ. եղել է երկրաբանական վարչության արշավախմբի պետ, գլխավոր ճարտարագետ, իսկ 1941—1950 թթ.՝ ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրեն։ Ավելի քան երկու տասնամյակի ընթացքում անվանի ջրաերկրաբանը հետախուզական աշխատանքներ է կատարել Արզնիում, Ջերմուկում, Դիլիջանում, պարբերաբար հսկողության տակ է պահել վաղուց գործող և նոր հայտնաբերված հանքային աղբյուրները։ Ա. Դեմյոխինը գրել է բազմաթիվ եզրակացություններ, որոնք նվիրված են քաղաքաշինության, սեյսմաշրջանացման, ջրանցքաշինության, կամրջաշինության և ընդհանրապես շինարարության հարցերին։ Արժեքավոր են նաև այն աշխատությունները, որոնք նվիրված են հանրապետության օգտակար հանածոների ուսումնասիրման, հանքային հումքի օգտագործման հարցերին։ Դեմյոխինը կազմել է Երևանի և Գյումրիի համալիր երկրաբանական քարտեզները և կատարել միկրոսեյսմոշրջանացում։

Ա. Դեմյոխինի հետաքրքրությունների ոլորտում էին գտնվում մեր նյութական մշակույթին վերաբերող փաստերն ու երևույթները։ Նա Կարմիր Բլուր ամրոցի սեպագիր արձանագրության առաջին հայտնաբերողն է, որի հիման վրա տեղում կազմակերպվեցին պեղումներ։ Իսկ Արգնի գյուղի շրջակայքում նրա հայտնաբերած նյութական մշակույթի մնացորդները հաստատեցին պալեոլիթի առկայությունը Հայաստանում։ Գրքույկում ըստ արժանվույն է գնահատվել նշանավոր երկրաբանի հասարակական-կազմակերպչական գործունեությունը։

Հատկապես պետք է ընդգծել, որ Լ. Ավագյանի գրքույկներին առանձնակի արժեք է տալիս երկու կարևոր հանգամանք. առաջին, որ դրանք գրված են արխիվային հարուստ նյութերի, ինչպես հեղինակի անձնական հիշողությունների հիման վրա։ Եվ երկրորդ՝ բերված են Տ. Ջրբաշյանի և Ա. Դեմյոխինի տպագիր ու անտիպ աշխատությունների (հաշվետվություններ, եզրակացություններ, զեկուցագրեր) լրիվ ցանկը, գրականություն նրանց կենսագրության վերաբերյալ։ Դեմյոխինին նվիրված գրքույկն ունի նաև ռուսերեն ընդարձակ տեքստ։

Իր 80-ամյա հոբելյանի շեմին Լևոն Ավագյանը լավ նվեր է մատուցել Հայաստանի երկրաբանության պրոբլեմներով զբաղվող մասնագետներին և ընթերցող լայն շրջաններին։

Ստեփան ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ

Ազգերը մեռնում են... տխմարությունից

(Սկիզբը՝ 2-րդ էջում)

հիվանդի ջերմության պարբերական լոկ արձանագրումներին, ապա հարկ է թափանցել երևույթների ներթաքնային էությունների մեջ։ Այս պարագային կարող ենք բացահայտել «ազգերը մահանում են տխմարությունից» մեր աֆորիզմի ողջ իմաստասիրական էությունը։

Այսպես։ Ըստ Արիստոտելի. «չենք ապրում ուտելու համար՝ այլ ընդհակառակը»։ Այսուհանդերձ, այս իմաստում խոսքերը մեզ չեն հուշում, թե վերջիվերջո ինչո՞ւ ենք ապրում, եթե ուտելը լոկ ծառայում է ապրելուն։ Ո՞րն է գոյության ու կյանքի իմաստը։ Բնության մեջ փոլոր գոյաձևերը սնվում են մեկը մյուսով, բույսերը՝ քիմիական տարրերով ու արևի ճառագայթներով, կենդանիները բույսերով և քիմիական միացություններով (օդ, ջուր), արարածներս՝ բույսերով, կենդանիներով, քիմիական միացություններով և մասամբ արևով (իոնիզացված օդի միջոցով)։ Ուրվագծվում է գոյաձևերի կուռ հիերարխիա՝ ցածր զարգացած գոյաձևերից մինչև բարձրագույնը՝ մարդ արարածը, որն արդեն օժտված է բանականությամբ։ Ըստ բնախոս Ի. Պ. Պավլովի, բոլոր կենդանիներն օժտված են «նպատակի ռեֆլեքսով»՝ յուրաքանչյուրը համապատասխան իր զարգացածության մակարդակի։ Նպատակի ռեֆլեքսը վեկտորային երևույթ է և ուղղված դեպի էվոլյուցիոն սանդղակի վերին մակարդակները։ Գտնվելով այդ սանդղակի միջին մակարդակներում, բույսերն ու կենդանիները զուրկ են բանականությունից։ Նրանց փոխարեն մտածում է բնությունն ու, բնականաբար, նրանք չեն անդրադառնում գոյության իմաստին։ Ապրում են բնազդներով, այսուհանդերձ համատիեզերական համակարգում ակամա կատարելով որոշակի «առաքելություն»՝ այն է. իրենց ներկայությամբ ապահովել ընդհանուր գոյությունը, ծառայել էվոլյուցիոն գործընթացներին և իրենցով սնել առավել զարգացած կենսաձևերին։ Երբ ավարտվում է տվյալ կենսաձևի «առաքելությունը», այն կամ վերափոխվում է առավել զարգացած կենսաձևի կամ տեսակների բնական ընտրության սկզբունքով անհայտանում։ Բնությունը քանակականից անցնում է որակականի, բարձրանալով զարգացման պարույրի վերին մեկ օղակ։ Նորից ըստ Պավլովի. «Նպատակի ռեֆլեքսը մեզնից յուրաքանչյուրի կենսական էներգիայի հիմնական ձևն է», իսկ կենսական էներգիան հանդիսանում է առավել զարգացած՝ հոգեկան էներգիայի հիմքն ու սնուցողը։ Մենք մոտենում ենք Ոգու հասկացությանը՝ բայց ոչ տերունական առումով։ Հոգեէներգիան (նույն Ոգու ցածրորակ տարատեսակը) ապահովում է բանական ու հոգեկան բոլոր գործունեությունները՝ որպես «վառելանյութ»։ Այս առումով մարդու «նպատակի ռեֆլեքսը» նրան ևս ակամա մղում է դեպի ինքնակատարելագործում, ինքնաիրականացում, դեպի վերին բանականություն ու ոգեղինություն, որին ձգտում են հենց էվոլյուցիոն բոլոր գործընթացները բացասման բացասումով։ Ըստ տվյալ անհատի հոգեկան կառույցի կատարելության, ինքնաիրականացման դիմաց բնությունը յուրաքանչյուրին հատուցում է համապատասխան «երջանկությամբ»՝ ինչպես կրկեսային կենդանիներին են «շաքարով» հատուցում սպասված արարքի դիմաց։ Վիրավորվելու կարիք չկա, զի արարածներս մեր բանականությամբ հանդերձ, կենդանիների պես դեռ շարունակում ենք ապրել հիմնականում բնազդներով՝ մանավանդ, ամբոխները։ Դեռևս շատ քիչ անհատներ են գիտակցում, որ կյանքի իմաստն ու երջանկությունը թույնանում են հենց ինքնաիրականացման մեջ՝ միշտ համապատասխան տվյալ անհատի պահանջներին և հոգեկան կատարելությանը։

Այս օրինաչափությունն այլորեն գործում է սերունդների և ազգերի ճակատագրերի ներթաշերտերում։ Յուրաքանչյուր ազգ ծնվում է, հասունանում, ներքին ու արտաքին հակամարտություններով հանդերձ, զարգանում որոշակի աստիճան և երբ այլևս չի կարողանում «քանակականից» անցնել «որակական» վերին մակարդակ՝ անհայտանում է պատմության թատերաբեմից, տեղը զիջելով առավել կենսունակ և հեռանկարային ազգերին։

Այդպես մենք մեր կենսատարածքով, մարդաբանական հումքով և քաղաքակրթական որակով սնեցինք քոչվոր ու փոքրաքանակ մի համայնքի, որն այսօր ազգ է արդեն ու համարյա եվրոպեոիդ։ Իսկ մենք, որպես ճառագած աստղի պես ատոմանաբար սպառելով մեր ներքին էներգիան, հայտնվում ենք «կոլապսի» իրավիճակում և հայտնի չէ, կվերածվե՞նք, արդյոք, նեյտրոնային աստղի, թե՞ սև խոռոչի։ Ծրջելի ու անշրջելի գործընթացներով մեր «էնտրոպիան»՝ այսինքն ինքնաքայքայումը շարունակվում է մեր գիտակցությունից անկախ։ Շարունակում ենք գոյապայքարել լոկ ինքնապահպանության կենդանական բնազդով։ Մեզ առայժմ չի հաջողվել քանակականից անցնելու որակականի «կրիտիկական» սահմանը, այսինքն բավաչափ չենք իմաստացել հարատևման «ուղեգիր» ձեռք բերելու համար։

Այսօր մենք միայն շատախոսում ենք տնտեսությունից և պետականության կայացումից, մոռանալով, որ նրանք միայն միջոցներ են ազգի գաղափարամշակության իրականացման համար։ Այն պահանջում է որոշակի ներքին քաղաքականություն և բնավ չի հականդրվում տնտեսության և պետականության կայացմանը՝ այլ նույնիսկ նպաստում է նրանց։ Իսկ այն տնտեսությունն ու պետականությունը, որը չի ծառայում իր ժողովրդի բանական ու ոգեկան ինքնաիրականացմանը, լավագույն դեպքում ինքնախաբեություն է, վատագույն դեպքում՝ գիտակցված ապազգայնություն։

Եթե այսքան զոհ ու զրկանքներից ետ, մենք պիտի Հայաստանում և Արցախում միայն «կաղամբներ» պիտի աճեցնենք, ապա այդ միմիայն հարկավ «այծերին» ի նպաստ։ Այդժամ կարող ենք արձանագրել, որ «ազգը մահացավ տխմարությունից»։ Ուրեմն ըսթափվենք, արթնանանք թմբիրից ու լարենք մեր մտավորական բոլոր ազդակները, որոնք այնքան շատ են մեր ազգի ներուժում։

Կաղամբի դաշտում

Բելառուսում ծնված-մեծացած Միխայիլ Ռասսոլովին մեր ընթերցողին ներկայացնելու առաջին փորձն է սա: Նա հայտնի գիտնական է, իրավաբանության դոկտոր, Ռուսաստանի բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՎԱԿ) նախագահի տեղակալը: Գրում է թե՛ չափածո, թե՛ արձակ ստեղծագործություններ: Տպագրվել է բազմաթիվ ամսագրերում և ժողովածուներում: Արձակ ստեղծագործությունների (վիպակ և պատմվածքներ) առաջին գիրքը՝ «Մի սպանաներ» տպագրվել է 1996 թ. Մոսկվայում:

«Կաղամբի դաշտում» (բնագրում՝ «Գիշերը կաղամբի դաշտում») պատմվածքը թեմայի առումով կարծես թե ժամանակավրեպ է՝ արտացոլում է արդեն անցյալ օրերի հասարակական խնդիր: Սակայն այդպես չէ. և՛ ժամանակային, և՛ խնդրի էության առումով մեզ համար դա այնքան էլ անցյալ չէ:

Մի անգամ, աշնան մի երեկո, Կրուշինովսկու միջնակարգ դպրոցի ֆիզիկայի ուսուցիչ Օկա Գլեբովիչ Ժուրավլյովը որոշեց կոլտնտեսային դաշտից... կաղամբ գողանալ: Սեփականը չէր աճել, իսկ ձմռանը ո՛չ ինքը, ո՛չ էլ կինը՝ Ֆաինա Ֆադեևնան, չէին դիմանա առանց թթու դրած կաղամբի:

Վերցնելով պարկը՝ Օկա Գլեբովիչը միջհանդային կարճ ճանապարհով գնաց դեպի կաղամբի դաշտը: Եղանակը կարծես պատվիրված լիներ. մութ էր, բայց աստղալույսը երևակում էր և՛ հողամասերի ցանկապատերը, և՛ դաշտ տանող ճանապարհը՝ ուղեկցող ծառերով: Խորհրդավոր կիսամութ էր, և ուսուցիչը մի կարճ ժամանակ անես ազատվեց գողության գնացողի իր վախից:

... Ահա և դաշտը: Ժուրավլյովը զգուշավոր նայեց շուրջը և պարկը գետնին բերանբաց դնելով՝ սկսեց ընտրել կաղամբի ամենալավ գլուխները: «Լավ կաղամբ է,— ձրգտելով չաղմկել՝ մտածում էր Ժուրավլյովը:— Ափսոս իմը չէ: Մերը չկարողացա աճեցնել. հիմա ստիպված եմ գողանալ: Ամո՛թ է: Բայց ոչինչ. բոլորն էլ գողանում են: Շուրջը ամեն ինչ կոլտնտեսային է, ամեն ինչ... իմն է...»:

Լռությունը հանկարծ խախտվեց ինչ-որ մեկի ոտնաձայներից: Ֆիզիկայի ուսուցիչն անշարժացավ: Գլուխը մեխանիկորեն շրջեց դեպի աջ, որտեղից գալիս էին ձայները: Հետո կռացավ և սկսեց ուշադիր զննել մթությունը:

Շուտով նկատեց անչափահաս մեկի ուրվապատկերը: Տղան, ինչպես և ինքը, եկել էր կաղամբ գողանալու: «Ա՜յ քեզ ամոթ»,— նստելով պարկին՝ մոլորվեց-մնաց Օկա Գլեբովիչը:— Ես՝ ուսուցիչս, և այս անչափահասը... Հավանաբար աշակերտ է: Դե իհարկե, գյուղի բոլոր անչափահասներն էլ դպրոցական են: Երկուսս էլ եկել ենք կաղամբ գողանալու... ծիծաղելի է... Տեսնես ո՞վ է: Գուցե իրենց կաղա՞մբն էլ չի աճել»:

Եվ ուսուցիչը փորձեց մտաբերել, թե գյուղացիներից էլ ո՞ւմ կաղամբը չի աճել:

Մինչ այս, մինչ այն, տղան էլ ուսուցչին նկատեց և ճանաչելով՝ մի կողմ գցեց պարկն ու անշարժ պառկեց ակոսի մեջ:

Երկուսն էլ մտմտում էին՝ ինչպես վարվել անսպասելի իրավիճակում և... սպասում...

Ավելի ու ավելի էր մթնում. սկսվում էր գիշերը: Շարժելով կաղամբի լայն թերթերը՝ թույլ զեփյուռը զգուշորեն թևածում էր ակոսների մեջ: Ցրտում էր, և անես աստղերն էլ սկսում էին խամրել: Ինչ-որ տեղ մոտերքում հաչեց թափառիկ մի շուն:

— Է՜յ, դու ո՞վ ես,— ձայնեց Օկա Գլեբովիչը՝ մոտենալով ակոսում պառկած տղային:— Ինչո՞ւ ես մեկնվել սառը գետնին ու վեր չես կենում:

— Ե՞ս... Կաստուս Իգոլչկինը,— լսվեց ակոսից:— Պառկել եմ... ո՞նց անեմ..

— Ա՜, Իգոլչկին Կա՛ստուս, ծույլիկ իններորդ «Բ»-ից,— թեթևացած ժպտաց ուսուցիչը: «Էլ ինչո՞ւ եմ թաքնվել,— մտածեց:— Մենք հո չե՞նք եկել մարդ սպանելու: Ընդամենը մի քանի գլուխ կաղամբ պիտի տանենք, ինչպես բոլորն այս գյուղում»:

— Ինչ է, Կա՛ստուս, կաղամբի՞ ես եկել: Չե՞ս վախենում: Եվ գողանալն էլ ոնց որ թե պատիվ չի բերում, հը՞...

— Ընը՛, կաղամբի՛,— ժիր պատասխանեց Իգոլչկինը:— Մա՛յրս ուղարկեց՝ կովի համար: Ումի՞ց վախենամ, բոլորն էլ մերոնք են: Դե, գողանալն էլ... Գյուղացիները բոլորն էլ էստեղ են գալիս: Դուք էլ ահա...,— և Իգոլչկինը լայն ժպտաց:

— Լավ է, որ չես վախենում, Կա՛ստուս: Բայց լա՛վ չի, որ կովի համար ես տանում: Քո փոխարեն ես չէի ժպտա՝ առանց հարցի էությունն իմանալու. մեր կաղամբն այս տարի չաճեց:

— Հասկանո՛ւմ եմ, հասկանո՛ւմ, Օկա՛ Գլեբովիչ:

— Լա՛վ, լա՛վ: Հիմա ի՞նչ պիտի անենք, Կա՛ստուս:

— Կաղա՛մբ հավաքենք, Օկա՛ Գլեբովիչ: Լցնենք պարկերն ու գնանք: Ես ձեզ կօգնեմ:

Ուսուցիչը գլխով համաձայնության նշան արեց և սկսեցին...

«Սովորելու մեջ ծույլ է, բայց շատ գլխի ընկնող ու աշխատող,— մտածեց ուսուցիչը՝ տեսնելով Իգոլչկինի աշխատելու եռանդը:— Խրախուսելի է: Այ, եթե լավ սովորեր...»:

— Ուրեմն կովի համա՞ր ես հավաքում, Կա՛ստուս: Ինչո՞ւ: Կովին տալու ուրիշ բան չունե՞ք: Չե՞ս ափսոսում կաղամբը:

Իգոլչկինն ուսուցչի պարկի մեջ դրեց կաղամբի հերթական գլուխը, հազաց ու ասաց.

— Ես էլ նույն բանն եմ ասում մորս, իսկ նա էլ թե. «Ձեռքդ կտրի՛, գնա կաղամբի՛: Մե՛կ է, կրում-տանում են: Կոլխոզինն ի՛մը չի»:

— Այո՛, վա՛տ է, Կա՛ստուս, վա՛տ: Այդպիսի կաղամբը մարդիկ պիտի ուտեն, ոչ թե կենդանիները: Չնայած մեր կոլտնտեսությունում հաճախ հակառակն է լինում:

— Ես էլ եմ ասում, բայց հեչ պետքը չի: «Շա՛տ ես խելոք,— ասում է,— ավելի լավ կլինի՝ «երկուսներդ» ուղղես: Դե, ես էլ լռում եմ, ի՞նչ ասեմ:

— Այո՛, Իգոլչկինին չէր խանգարի «երկուսներն» ուղղելը,— ինքն իր համար ընկատեց ուսուցիչը:— Բայց ինչպե՞ս: Իսկ միգուցե հենց ֆիզիկայի՞ց սկսենք: Ֆիզիկայից՝ ամենադժվար առարկայից: Հը՞, վատ միտք չէ երևի»:

— Լսի՛ր, Կա՛ստուս, ի՞նչ կլինի, եթե ֆիզիկայից «երկուսդ» ուղղես:

— Երևի չկարողանամ, Օկա Գլեբովիչ: Ես թողել եմ ֆիզիկան և այդ մասին չեմ էլ ուզում մտածել. չեմ կարողանա:

— Սխալվո՛ւմ ես. ես քեզ կօգնեմ... Հը՞, ի՞նչ կասես:

— Չե՞ք կարողանա, Օ՛կա Գլեբովիչ: Ախր ես ֆիզիկայից ոնց որ սիբիրյան արջը:

— Ես քեզ կկանչեմ գրատախտակի մոտ... Կօգնեմ, ինչպես հիմա դու ես ինձ օգնում:

— Իսկ մյո՞ւս առարկաները...

— Կօգնե՛մ, կօգնե՛մ: Կզրուցեմ, ում հետ հարկ է:

Իգոլչկինը մտքերի մեջ ընկավ, հետո կմկմաց.

— Ես ո՞նց եմ փոխհատուցելու, Օկա՛ Գլեբովիչ: Ոչ փո՛ղ ունեմ, ոչ օղի՛... Էս կաղամբով հո չի՞ լինի...

Ուսուցիչը քար կտրեց՝ չիմացավ՝ ինչ ասի: Բայց ելքը գտավ:

— Փոխհատուցել պետք է, համաձայն եմ: Ինչպե՞ս: Ասեմ: Դու ոչ մի տեղ չպետք է պատմես մեր այսօրվա հանդիպման մասին: Թե չէ կստացվի, որ մենք... գողանում ենք ուրիշի կաղամբը:

Եվ հայացքը գցեց լի պարկերի վրա:

— Խոստանո՛ւմ եմ, Օ՛կա Գլեբովիչ: Ես ոմանց նման հիմար չեմ: Տասներորդցիներն, օրինակ, վերջերս մի շիշ են դատարկել քիմիկոսի հետ, և բոլորն այդ մասին գիտեն:

Այս տեղեկությունից Ժուրավլյովի ներսում մի տաք ալիք խլրտաց: Մի՞թե ուսուցիչն ընկել է մինչև աշակերտի հետ խմելու և գողություն անելու աստիճան: Ինչո՞ւ այդպես ստացվեց...

— Իսկ դու չե՞ս ասում,— խստորեն հարցրեց Օկա Գլեբովիչը՝ հիշելով, որ քիմիայի ուսուցիչը կարծես թե խմող չէր:

— Ինչի՞ս է պետք, Օ՛կա Գլեբովիչ. բոլո՛րն են այդ մասին խոսում:

— Իսկ կարո՞ղ է այնպես պատահել,— վախեցավ ուսուցիչը,— որ մեր այսօրվա հանդիպման ու պայմանի մասին ինչ-որ մեկն իմանա:

— Երդվո՛ւմ եմ, Օ՛կա Գլեբովիչ, երդվո՛ւմ եմ,— խաչակնքելով խոստացավ Իգոլչկինը:

Հետո նայեց լի պարկերին՝ ակնարկելով, որ գնալու ժամանակն է:

— Դու հավատացյա՞լ ես, Կա՛ստուս:

— Ի՞նչ կա որ: Դեռ փոքրուց, մայրս հավատացյալ է:

— Ոչինչ, ես չգիտեի:

— Դուք մեր մասին շա՛տ բան չգիտեք: Իսկ մենք բոլորս էլ տարբեր ենք,— անսպասելի, խորհրդավոր տոնայնությամբ ամփոփեց աշակերտը:— Գնա՛նք:

Կաստուս Իգոլչկինը ոչ մեկին ոչինչ չասաց այդ գիշերվա մասին: Եվ չխախտեց երդումը: Ուսուցիչն էլ: Իգոլչկինն անակնկալորեն առաջադիմեց բոլոր առարկաներից, մանավանդ ֆիզիկայից, որն առաջ այդպես չէր սիրում:

Նույն աշնանը, քիչ ավելի ուշ, Իգոլչկինի դասարանցի Գալկոն նույնպես գնաց կաղամբ բերելու, սակայն... բռնվեց: Այդ մասին իմացան բոլորը, ողջ դպրոցը գվվում էր: Ֆիզիկայի դասին Օկա Գլեբովիչը կանգնեցրեց Գալկոյին և ասաց.

— Հը՛, բռնվեցի՞ր: Ամոթ չէ: Չե՞ս կարողանում գողանալ, մի՛ գնա: Ահա՛, Իգոլչկինը հո չի բռնվում... Կամ էլ ուրիշ մեկը:

Եվ ուրախ նայեց Կաստուսին: Վերջինս բազմանշանակ ժպտաց:

Դասարանում բոլորը լուռ էին: Գիտեին, որ ամենքն էլ գողանում են, բայց բռնվում են հատուկենտ մարդիկ՝ պատահականության սկզբունքով:

Փոխադրեց

ՍԵՐԳԵՅ ԱՂԱՋԱՆՅԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՍԵՐ, ԵՐԿՐՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ

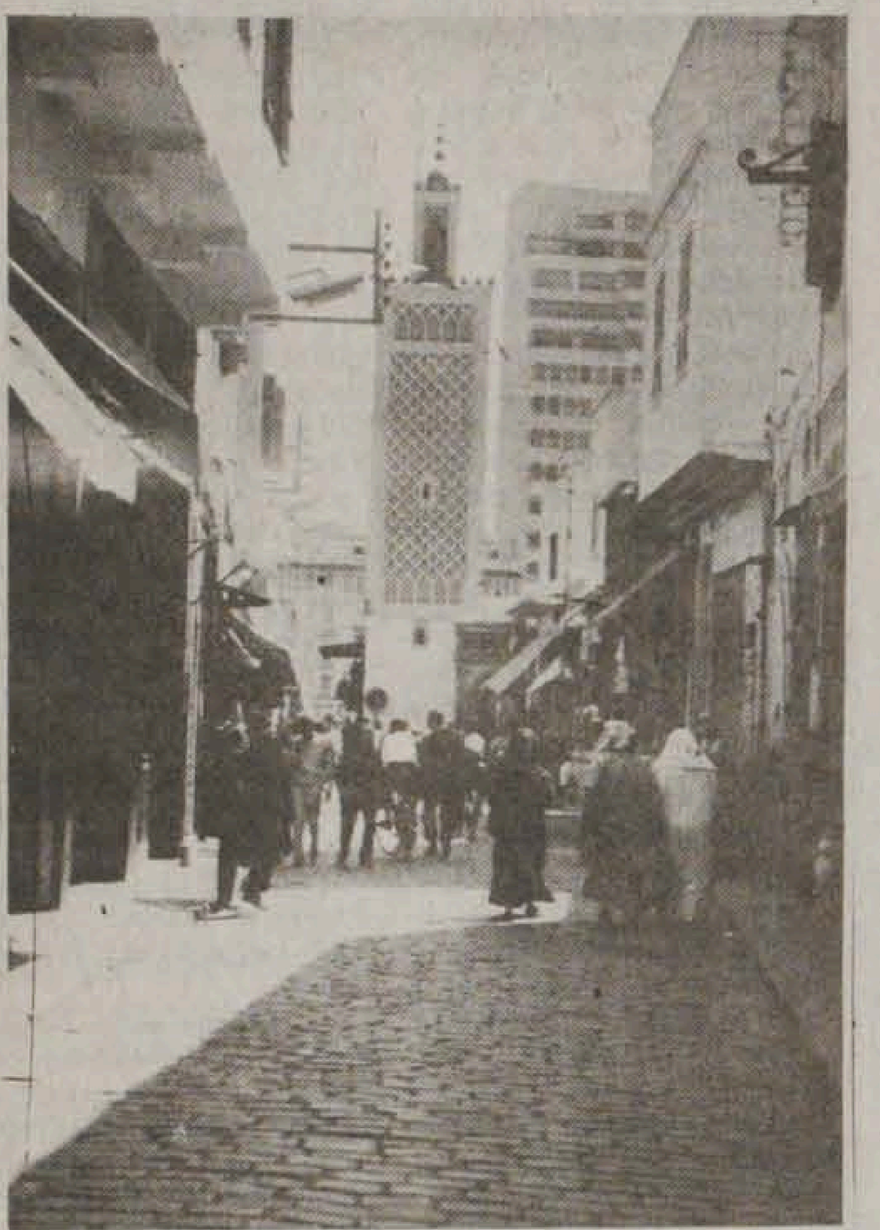

— Կասա Բլանկա (ճերմակ տուն),— բացականչել են իսպանացի ծովագնացները, Ատլանտյան օվկիանոսի տաք ու կանաչ ջրերի հորիզոնում տեսնելով ճերմակ կառույցները: Այդ օրվանից էլ այս հողում՝ Մարոկոյում, որ արաբները Մաղրիբ են անվանում (Արևմուտք), բարձրացավ իսպանական դրոշը և շարունակվեց Կասաբլանկայի ճերմակ շինարարության պատմությունը (լուսանկար 1): Սակայն բարձրահարկ ու սպիտակ քարե շենքերով կառուցապատված վարչաառևտրական կենտրոնից մի քանի քայլի վրա արաբական Մեդինան է՝ նեղ փողոցներով, մզկիթներով, հնաոճ շենքերով (լուսանկար 2): Բայց հենց ծովափին էլ սկսվում ու վերջանում է Մաղրիբի նոր պատմությունը. դեպի Արևելք ճանապարհն անցնում է անապատներով ու Ատլասների լեռներով, որտեղ ֆրանսիացիների հիմնած ցիտրուսների անտառների կողքին խաղաղ գոյակցում են փշոտ ադամաթզենիները (լուսանկար 3): Հենց այդ ճանապարհն էլ քեզ կտանի «Իսկական Մարոկո»՝ խիստ ազգային, բազմաշերտ պարիսպներով փակված Ֆես և Մարրակեշ քաղաքները, որտեղ հին հեքիաթների պատմությունների նման դեռ բացվում ու փակվում են Բաբ էլ Շարկին (Արևելյան դարպասները) Բաբ էլ Մանդեբը (Մանգեբի դարպասները), Բաբ էլ Մաղրիբին (Արևմտյան դարպասները):

Վ. Մ.

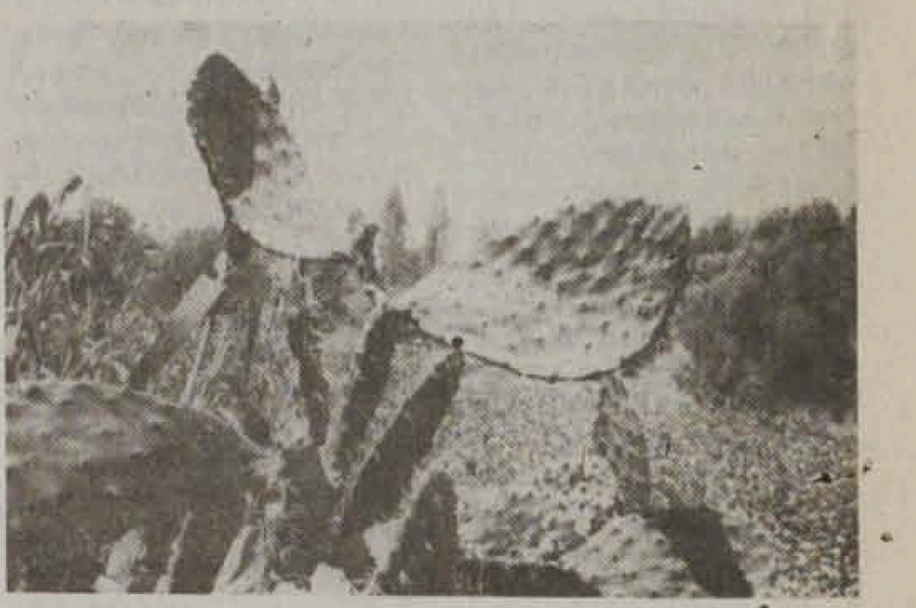

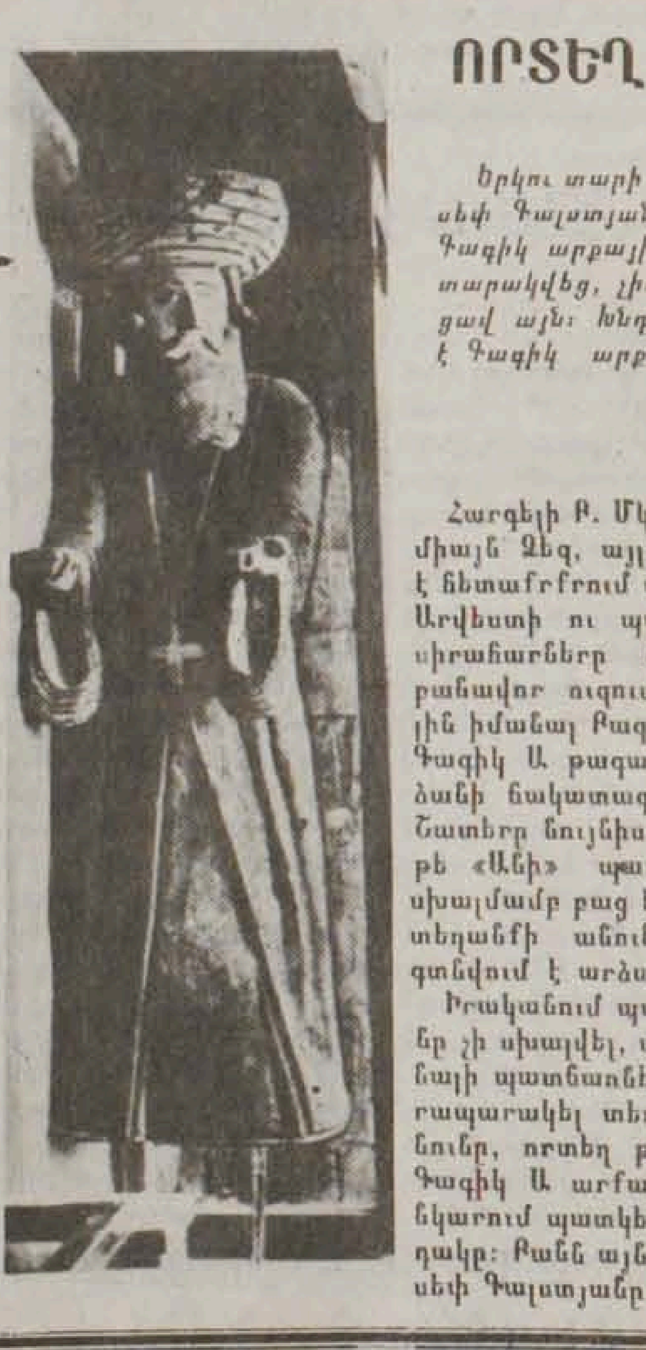

ՈՐՏԵՂ Է ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԱՅԻ ՔԱՆԴԱԿԸ

Երկու տարի առաջ «Անի» հանդեսում կարդացի Հովսեփ Գալստյանի մասին, որն անձամբ թաքցրել էր Գագիկ արքայի արձանը: Այնուհետև ոչ մի լուր չհրապարակվեց, չիմացանք, թե ինչ ճակատագրի արժանացավ այն: Խնդրում ենք պատմեք, թե այժմ որտեղ է Գագիկ արքայի հանրահայտ արձանը:

Բ. ՄԿՐՏՉՅԱՆ
Երևան, Երվանդ Քոչարի 23, բն. 41

Հարգելի Բ. Մկրտչյան: Ոչ միայն Ձեզ, այլև շատերին է հետաքրքրում այդ հարցը: Արվեստի ու պատմության սիրահարները գրավոր թե բանավոր ուզում են ավելին իմանալ Բագրատունյաց Գագիկ Ա թագավորի արձանի ճակատագրի մասին: [illegible]ր նույնիսկ նշում են, [illegible]նի» պարբերականը [illegible]մբ բաց է թողել այն [illegible]քի անունը, որտեղ [illegible]մ է արձանը: [illegible]անում պարբերակա[illegible]խայվել, այլ հասկա[illegible]պատճառներով չի հր[illegible]րակել տեղանքի ա[illegible] որտեղ թաքցրել են [illegible] Ա արքայի լուսա[illegible]մ պատկերված քան[illegible] [illegible]հանն այն է, որ Հովսեփ Գալստյանը և մի քանի այլ հայրենասերներ Հովսեփ Օրբելու և Նիկողայոս Մառի խնդրանքով անցել են Ախուրյան գետը և Անիից փրկել պեղումների բազմաթիվ ցուցանմուշներ: Գագիկ Ա արքայի քանդակը, որ թեև կիսված էր, բայց բավականին ծանր էր, նրանք չկարողացան լաստանավով անցկացնել գետը, իսկ թուրքական բանակը երկու քայլի վրա էր: Այդ պատճառով արձանը մի ապահով թաքստոցում հողին հանձնեցին, որ թուրքերի ձեռքը չընկնի: Ու թեև այժմ էլ նա գտնվում է օտարների կողմից գրված հողում, բայց ինքը ապահով մի թաքստոցում է, որ մենք ևս իմանալով հանդերձ չենք հրապարակում, մինչև Անիի պեղումները չկատարվեն ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից՝ Հայաստանի մասնակցությամբ: Այն ժամանակ մենք կհրապարակենք արդեն կյանքից հեռացած հիանալի հայրենասերի և մանկավարժի մեզ փոխանցած գաղտնիքը՝ Գագիկ Ա արքայի թաքստոցի մասին:

Ավա՜ղ... Այսպիսին են ժամանակները, երբ համաշխարհային քաղաքակրթությանը պատկանող քարե վկաներն, անգամ, թուրքական հողում պետք է թաքնված մնան մարդու աչքից: Դա իրենց գոյությունն ապահովելու միակ միջոցն է: Կգան լավ ժամանակներ և մենք կհրապարակենք տեղանքի անունը և ավելի ազատ ու քաղաքակիրթ մարդիկ հողի տակից, ասես Մհերին՝ անձավից, լույս աշխարհ կհանեն Բագրատունյաց գանձը՝ Գագիկ Ա թագավորի քանդակը: Մենք հավատում ենք, որ այդ օրը հեռու չէ: Հետևեք մեր թերթի համարներին...

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

բանությւն, ուղղակի շարադրեք այնպես, ինչպես եղել է: Ինչպես պեղումներից հայտնաբերված առարկան կորցնում է իր արժեքը, երբ կտրվում է տեղանքից ու ժամանակից, այնպես էլ այդ անբացատրելի երևույթները կարող են կորցնել արժեքն ու իմաստը, եթե չվերարտադրվեն բնական վիճակով, ավելի շատ լինի մեկնաբանությունները, քան լսած երևույթի մասին բուն նյութը: Եվ այսպես՝

ԶԳՈՒՇԱՑԵՔ ՍՏՈՐԳԵՏՆՅԱ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐԻՑ

Այդ տեղերը միշտ կոչվում են անիծված տեղեր: Այդ վայրերի բնակիչները սերնդից սերունդ տառապել են քաղցկեղով:

Ինչ են գեոպաթոգեն գոտիները և ինչպես խուսափել դրանցից, պատմում է կենսաբանության դոկտոր Ա. ԴՈՒԲՐՈՎԸ:

«Գեոպաթոգեն» հունական բառ է և նշանակում է «հիվանդածին հող»: Ընդերքի ճառագայթումը կատարվում է ուղղահայաց դեպի վեր, որպես նեղ, չտարածվող փնջեր, ինչպես էներգետիկ մեծ հզորության լազերային ճառագայթը:

«Անիծված գոտիները», որոնք առաջանում են տարբեր շերտերում ստորգետնյա ջրային հոսքերի հատվելուց և պատճառ են դառնում երկրաբանական խզվածքների, հանդիսանում են երկրաֆիզիկական ռեալ երևույթներ՝ փոփոխվող երկրամագնիսային դաշտով, ընդերքի էլեկտրահաղորդականությամբ, մթնոլորտի էլեկտրական ներուժով և ռադիոակտիվության մասշտաբներով:

Քաղաքում գեոպաթոգեն գոտի կարող է առաջանալ արհեստականորեն՝ էլեկտրական, էլեկտրահեռուստատեսային ցանցերի, ջերմա և ջրմուղ-կոյուղու տեխնիկական այլ կառույցների «շնորհիվ»:

Ամերիկյան հետազոտողների կարծիքով, քաղցկեղային հիվանդությունների 50 տոկոսի պատճառը գեոպաթոգեն գոտիներն են: Չեխական բժիշկ ռոոոլոգ(?) Օդրիխ Ցուրիգեկը գտնում է, որ մարդիկ, ովքեր ապրում են նախկին ջրամբարների, լճակների, չորացած գետերի հուների հողերի վրա կանգնած տներում, ավելի հաճախ են մահանում վաղ հասակում տարբեր հիվանդություններից, քան այլ վայրերի բնակիչները: Ավստրիացի գիտնական Կ. Վախլերն ապացուցում է, որ գեշ երազներ են տեսնում կամ անքնությամբ տառապում նրանք, ովքեր քնում են «ճառագայթների տակ», իսկ երեխաները նշում են քնած ժամանակ, կրճատացնում են ա[illegible] [illegible]ը, սարտոում են ան[illegible] [illegible] և վատ քնում: Լիա[illegible] [illegible]ժամանակ նյարդայնու[illegible] [illegible]ու դեպրեսիան ուժե[illegible] [illegible]են: Բոլորը չէ, որ նույ[illegible] [illegible]ր են ազդվում ստորգետնյա ճառագայթներից: [illegible] զգայունություն ունի, [illegible] որքան ժամանակ է [illegible]մնի փոփոխության ու[illegible] [illegible]ության տակ, կա[illegible] [illegible]ն ժառանգականու[illegible] [illegible]նգամանքը: Մարդ[illegible] [illegible]ն 5 տոկոսն է, որ [illegible] ամբողջությամբ դի[illegible] [illegible] այդ ճառագայթները [illegible] մնալ:

Եթե [illegible]դրախտության գո[illegible] [illegible]ցնում է ավտոմայ[illegible] [illegible]է հատված, ապա [illegible]անախակի են ավ[illegible] [illegible]ը: Վարորդը կա[illegible] [illegible]նկարծակի կորցնել [illegible]թյունը ու կողմնորո[illegible] [illegible]յան մեջ յուրահա[illegible] [illegible]ագնայի (սթրեսի) [illegible]ի առաջացման [illegible]ով:

[illegible] բացասականից [illegible] նաև գոտիներ, ո[illegible] [illegible]կանորեն են ազդում մարդու վրա և կոչվում են գեոմանտիկ: Որպես կանոն այդ գոտիներում են գտնվում վանքերը, սրբավայրերը, մատաղարանները: Այդ բուժիչ գոտիների մասին են նշում գիտնականները: Երկրային ճառագայթումը չի արձանագրվում ներկայումս գործող ֆիզիկական սարքերով: Այն հնարավոր է հայտնաբերել միայն կենսալոկացիոն մեթոդով, հատուկ անտենայի միջոցով, որը պատրաստել է Պ. Շվեյցերը:

Կան նաև ավելի պարզունակ միջոցներ: Եթե ձեր բնակարանում լավ աճում են ասպարագուսը, արալիան, խորդենին, ուրեմն դուք գտնվում եք վտանգավոր գոտում, իսկ բեգոնիայի, ազալիայի և կակտուսների հիանալի ինքնազգացումը «վկայում է անվտանգության մասին»: Եթե ձեր կատուն քնելու համար հատուկ տեղ է գերադասում, ուրեմն ձեր սենյակն են ներխուժում վտանգավոր ճառագայթները, իսկ շունը, կովը, ձին, խոզը այդ տեղերից խուսափում են: Վտանգավոր գոտիներ կարելի է որոշել և տեղանքով: Այգում, որտեղ խնձորենին վարակված է ուռուցքներով կամ շանթահարված է, որտեղ տեղավորված են մրջնանոցները, ուրեմն դրանք վտանգավոր գոտիներ են:

Արևմուտքում վաղուց վաճառում են հարմարանքներ, որոնք չեզոքացնում են վտանգավոր ճառագայթները, ընդջասենյակները մեկուսացնում են կապարե և ալյումինե թիթեղներով, ննջավայրերը ծածկում են աղացած աղյուսներով, կվարցե ավազով: Վաճառվում են հատուկ նյութերից պատրաստված անկողին և սպիտակեղեն: Նույնիսկ խորդենի կարելի է պահել սենյակում, քանի որ վերջինս իր վրա է վերցնում վտանգավոր ճառագայթի ազդեցությունը:

Մարիանան, Սանտանան և ուրիշները

— Բարի լո՛ւյս:

— Բարև... Աղջի, տեսա՞ր էդ սրիկան ինչ արեց...

— Ինչ է, ամուսինդ էլի հարբել էր:

— Է՜հ, ամուսնուս ժամանակը չէ, այդ Ալբերտոնւ Հոզեմ գլուխը, ամբողջ գիշեր գլխացավից չեմ քնել: Էց ապուշը հա՛մ Սանտանային անպատվեց, հա՛մ էլ ինքըն էր լաց լինում: Իսկ Մարիանան դեռ նրան էր պաշտպանում: Անարդար բաներ շատ կան, կինո չգիտեն նկարել: Ընկել են սար ու ձոր: Ավելի ճիշտ կլիներ Տեռն ու Մոնիկան ամուսնանային, իսկ Մոնիկան բանի շատ է հեռանար Քեյթից: Սիրտս պայթում է, որ դրանց միասին եմ տեսնում:

— Օրենքով նկարված չէ: Կարգին ռեժիսորը կամուսնացներ Կրուզին ու Դանիելային, Սիսին ու Դոն Ալբերտոն էլ մի խանութ կամ օֆիս կբացեին ու երջանիկ կապրեին: Իրենք ձեռս ընկնեին, պատառ-պատառ կանեմ: Խեղճ Իզաուրայի տունը վառեց ու գցեց Կրուզի վրա: Ինչ խաբեբա է...

— Չէ, աղջի, Իզաուրայի տունը վառեց Խուան Անտոնիոն, իսկ Իրենը ավտովթար սարքեց, որ Սոֆիի գլուխն ուտի: Ռամոնան ու Մեյսոնը այդ մասին իմացան ու պատմեցին Լեոնայիին:

— Իսկ գիտե՞ս, որ Մարիանան Երևան է եկել...

— Հա, ոնց չէ, Մարիանան տղայի, ո՞նց էր անունը...

— Տե՛ր.

— Հա, Տեռի հետ: Ասում են 137-րդ սերիայում երկրորդ մայրը Բետոյին տանում թաքցնում է, իսկ Ջինան ամեն ինչ պատմում է էյթերին: Այդ զզվելին էլ հեռախոսային գծերին միացած բոլորի զրույցները լսում էր Հետո Բետոն սիրահարվում է Իդենին, սա էլ թմրանյութեր է օգտագործում ու գժվում էր Բետոն ասում է, թե ես պետք է ամեն ինչ պատմեմ Սոնյային, որ նա էլ Սանտանային պատմի: Բայց չի պատմում: Այդ մասին պատմում է 641-րդ սերիայում: Հա՛...:

— Էհ, ով ողջ մնա, ով մեռնի... 641-րդ...

— Երեկվա սերիայից հետո, որ ես չմեռա, էլ ինձ մահանալ չկա:

— Ճիշտ ես ասում, բայց 3-րդը... անհայտ է..

— Ինչ, երրորդ սերիան չես տեսել...

— Չէ, ասում եմ 3-րդ երթուղու տրոլեյբուսը չկա:

— Լույս չկա:

— Իսկ դու երևում է, որ լույս ունես, որ բոլոր սերիաները նայում ես:

— Որտեղից: Մի ընկերուհի ունեմ լիք գիծ ունի: Նա նայում է, իսկ ես ճիշտ կինոֆիլմի ցուցադրման ժամանակ զանգում եմ ու լրիվ լսում: Բա՛... Այդ էր պակաս, կինոյից էլ ինձ զրկեի:

Զրույցն ընդհատվեց, խաչմերուկից դուրս եկավ 3-րդ երթուղու տրոլեյբուսը:

— Շարունակությո՛ւնը վաղը... Կգաս մոտեր կիսենք... կհանգստանանք...

Վ. Մ.

ԿԱՐԴԱՑԵՔ ՄԵՐ ՀԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐՆԵՐՈՒՄ

ԵՐԱԶԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎԵՑ ԱՌԱՎՈՏՅԱՆ, ԱՐԹՈՒՆ ՎԻՃԱԿՈՒՄ...

«ԵՍ ՏԵՍԵԼ ԵՄ ՔՐԻՍՏՈՍԻՆ»— ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 50 ՏԱՐԻ ԱՆՑ»...

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՐԹՈՒՆ ՊԱՀԱՊԱՆԻ ՀԵՏ, ՈՐԸ, ՍԱԿԱՅՆ, ՈՒՐՎԱԿԱՆ ԷՐ...

ԱՍՏՂԱԳՈՒՇԱԿՆԵՐԸ ՊԱՏՄՈՒՄ ԵՆ...

ԻՆՉՊԵՍ ՍՏԵՂԾՎԵՑ ՋՐԱԾՆԱՅԻՆ ՌՈՒՄԲԸ...

Տնօրեն՝ Լավրենտի ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ   Գլխավոր խմբագիր՝ Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ. Երևան—19, Մարշալ Բաղրամյան 24 բ, հեռախոս՝ 22-44-26: Դասիչ՝ 69288: Գրանցման վկայական 338:

Թերթը տպագրվել է ՀՀ կառավարության «Պարբերական» հրատարակչությունում: Հասցեն՝ Արշակունյաց 2: Ստորագրված է տպագրության 15. 07. 1994 թ.